

Tijding 1993 - 2

Kroniek van de heemkundekring

Het Zuidkwartier

Het Zuidkwartier betreft het gebied
ten zuiden van Bergen op Zoom,
omvattende de plaatsen Hoogerheide,
Huijbergen, Ossendrecht, Putte en
Woensdrecht.

Tijding 1993 - 2

*Uitgave van de
heemkundekring
Het Zuidkwartier*

sept. 1993

"TIJDING 1993 - 2"

Inhoudsopgave	Blz.
Doelstellingen van de heemkundekring "Het Zuidkwartier".	3
Samenstelling bestuur.	4
Van de redactie.	5
Putte en Jordaens, door G.J. van Donschot.	6
Het leven in Putte e.o. gedurende en omstreeks de tijd dat Jacob (Jacques) Jordaens leefde, door A.J. Pijnen.	10
Antwerpen en Jordaens, door Nora de Poorter.	17
Nederland en Indië, door Sjef Ots.	27
Een eendenkooi te Zandvliet, door G. Geerts.	46
Genealogische Kroniek: Kuylen, Melsen, Schuurbiens en Timmermans, door Marcel Moors.	50
Informatie voor de lezer.	60
Info-werkgroepen.	61

DOELSTELLING VAN DE HEEMKUNDEKRING "HET ZUIDKWARTIER".
opgericht 27 maart 1977.

De Heemkundekring "Het Zuidkwartier" is een vereniging zonder winstgevende of politieke oogmerken. Ze neemt ten opzichte van alle instanties een neutrale houding aan.

Haar werkterrein omvat het grondgebied der Zuidwesthoekgemeenten.

Zij stelt zich, met inachtneming van het bovenstaande, ten doel:

1. Het bevorderen van belangstelling op heemkundig gebied voor de omgeving door het geven van voorlichting, het organiseren van lezingen, cursussen, excursies, tentoonstellingen en andere evenementen.
2. Het beoefenen en ter kennis brengen van de regionale geschiedenis, genealogie, antroponymie, topografie, toponymie, geologie, bodemkunde, waterhuishoudkunde en geomorfologie.
3. Het vastleggen van dialecten, al dan niet overgeleverde verhalen, rijmen, uitdrukkingen, enz.
4. Het stimuleren tot het in stand houden van oude gebruiken, ambachten en folkloristische activiteiten.
5. Het ijveren voor het behoud van waardevolle landschappen en bouwwerken en cultuurhistorisch en heemkundig waardevolle zaken.
6. Het uitgeven van een periodiek aan haar leden en andere voorkomende publicaties.
7. Alles te doen of te bevorderen wat in een heemkundig kader te plaatsen valt.

SAMENSTELLING BESTUUR HEEMKUNDEKRING 'HET ZUIDKWARTIER':

De heer L. Timmermans Dorpsstraat 55 4634 TN Woensdrecht Tel. 01646 - 12546	voorzitter
De heer L. van den Bergh Aviollandalaan 29 4631 RP Hoogerheide Tel. 01646 - 13339	onder-voorzitter
Mej. M. Bastiaanse Tulpstraat 11 4645 CS Putte Tel. 01645 - 2794	secretaresse interne zaken
De heer J. Halters Stenenhoef 2 4641 CH Ossendrecht Tel. 01647 - 2854	secretaris externe zaken
De heer A. Mattheussens Aanwas 27 4641 JE Ossendrecht Tel. 01647 - 2662	penningmeester
Mevr. M. Beens-van Beeck Koppelstraat 3 4645 RD Putte Tel. 01645 - 2581	bestuurslid
De heer J. van Loon Kon. Wilhelminastraat 22 4641 GS Ossendrecht Tel. 01647 - 2782	bestuurslid
De heer A. Suijkerbuijk Bergsestraat 21 4635 RD Huijbergen Tel. 01644 - 2391	bestuurslid

VAN DE REDAKTIE

26 juni 1993 was het 400 jaar geleden dat de schilder Jacob Jordaens te Antwerpen werd geboren. Na zijn dood werd hij te Putte begraven.

De gemeente Putte heeft op een waardige wijze dit gebeuren herdacht.

Tijding 1993 - 2 staat begrijpelijkerwijze in het teken van deze viering.

Daarnaast wordt aandacht besteed aan het verblijf van onze streekgenoten in Nederlands Oost-Indië ten tijde van de politionele acties daar, gedurende de jaren 1946 tot 1950. Een tentoonstelling, die hieraan is gewijd, zal in oktober 1993 te bezichtigen zijn in het grondig gerestaureerde streekheemmuseum "Den Aanwas".

Voor Tijding 1993 - 3 ontvangen we de kopij graag uiterlijk 1 november 1993.

Eerder mag ook.

Reeds nu kondigen wij Tijding 1994 - 2 aan.

Deze zal geheel bestemd zijn voor bijdragen die betrekking hebben op de 2^e W.O.

De redaktieraad roept u op uw ervaringen uit deze donkere periode op schrift te stellen en daarbij de bevrijding in oktober 1944 te betrekken.

Het streven is wederwaardigheden uit alle kerkdorpen een plaats te geven.

Wanneer u zich tot schrijven aanzet, of u geroepen voelt erover te vertellen, dan kunt u contact opnemen met de heer J. Halters, tel. 01647 - 2854, of met de heer L. van den Bergh, tel. 01646 - 13339.

Met uw medewerking hoopt de redaktieraad tot een waardige herdenking van deze periode van onderdrukking, verzet en bevrijding te komen.

IACOBVS IORDAENS

PICTOR ANTVERPIÆ, HVMANARVM FIGVRARVM, IN MAIORIBVS
Art van Dyck pinxit
Pet. le Isde fecit

PUTTE EN JORDAENS

Wie op 26 juni van dit jaar door Putte kwam, zal ongetwijfeld hebben opgemerkt, dat er wat bijzonders te doen was. Er waren demonstraties van oude ambachten en de brandweer. Twee schilderijen van kloek formaat werden op straat in teamverband vervaardigd, kinderen speelden allerlei oude spelletjes, er liepen mensen rond in historische kostuums en regelmatig waren er wagenspelen en muziekoptredens. In het gemeentehuis was een tentoonstelling "Putte in kaart en beeld" en 's avonds namen velen deel aan een openluchtmaaltijd. Kortom, het was duidelijk dat Putte iets te vieren had: Jordaensdag. Het organiserend comité, onder voorzitterschap van burgemeester C.J. van Liere, kon tevreden genieten, na alle voorbereidingen, van het resultaat.

Wie was Jordaens? Het was een bekende Antwerpse schilder, geboren in 1593. Putte vierde dus zijn 400e geboortedag. Antwerpen wijdde een speciale tentoonstelling aan de schilder. Vaak wordt Jacob Jordaens in één adem genoemd met Rubens en Van Dijck. Vandaar dat op één van de schilderijen, welke op 26 juni tot stand kwam in Putte, Jordaens met deze tijdgenoten werd uitgebeeld.

Voor genodigden was op 26 juni in de raadzaal van Putte een "academische zitting" belegd. Mevr. N. de Poorter, adjunct-conservator bij het museum Mayer Van den Bergh, vertegenwoordigde bij deze festiviteiten de gemeente Antwerpen. Zij hield een lezing over de figuur Jacob Jordaens. Het is alleszins de moeite waard dat haar lezing voor méér mensen bereikbaar is. Vandaar dat deze dan ook in deze aflevering is afgedrukt.

A. Pijnen schreef in "Tijding" 1978 - 3 reeds een artikel over Jordaens. Gedurende de academische zitting op 26 juni in Putte hield hij een bijzonder interessante uiteenzetting over Putte om en nabij de periode dat Jordaens leefde. Ook deze stof willen wij de lezer van "Tijding" niet onthouden.

Wat is de relatie van Jordaens met Putte? De schilder is in Putte begraven, ongeveer op de plaats waar in 1877 een standbeeld voor hem is opgericht. Een bronzen borstbeeld van de schilder vormt de bekroning van het monument. Het is ontworpen door de Antwerpse kunstenaar Jef Lambeaux. In het hardstenen voetstuk is ondermeer de grafzerk van Jordaens verwerkt. Waarom de schilder in Putte begraven is en niet in Antwerpen, is te lezen in het verhaal van mevrouw De Poorter.

In de loop der jaren sukkelde het feit, dat Jordaens in Putte was begraven in de vergetelheid. De begraafplaats en het nabijgelegen kerkje in Putte raakten met name in de periode 1793 - 1815 danig in verval. In 1829 werd de grafzerk van Jordaens bij toeval herontdekt door een Antwerpse koopman, Frans Pauwelaerts. Vooralsnog kreeg dit feit geen grote aandacht, totdat in 1844 en volgende jaren de grafzerk volop in de belangstelling kwam. Baron Diert van Kerkwerpe, een plaatselijke grondeigenaar, wilde zich in dat jaar graag ontfermen over ondermeer de zerk van Jordaens. Korte tijd daarna doken méér gegadigden op, waaronder ook personen uit België. Tot op regeringsniveau toe kreeg de zaak aandacht. Een voorstel van Nederlandse zijde om de zerk, samen met die van Van Stalbempt, naar Antwerpen te laten vervoeren (beide personen kwamen daar vandaan), werd later haastig ingetrokken: Jordaens had door middel van zijn schilderijen binding gehad met het Nederlandse Koningshuis. Wellicht speelde in deze kwestie nog het feit mee, dat de afsplitsing van België bij iedereen nog vers in het geheugen lag.

Uiteindelijk bleven de zerken in Putte. Voorzover nodig werden deze in 1845 hersteld en het terrein waarop de zerken lagen, kreeg een hekwerk als omheining. Een veel duurder plan, waarin een forse gedenknaald was voorzien, werd als onhaalbaar terzijde geschoven.

In feite gebeurde er daarna lange tijd nauwelijks iets opzienbarends met het terrein en de zerken. In 1874 bleken het terrein en het hekwerk sterk verwaarloosd en in 1875 deed de stad Antwerpen nog een vergeefse poging om de zerk van Jordaens

naar Antwerpen te verplaatsen. Eerst met de voorbereiding van de Rubensfeesten (herdenking van zijn geboorte 300 jaar geleden) kwam ook de grafzerk van Jordaens weer in beeld. Een internationale commissie richtte bij gelegenheid van de Rubensfeesten in 1877 het monument op, zoals hiervoor omschreven.

Bij de plannen tot restauratie van het geboortehuis van de schilder speelden sommigen in 1952 met de gedachte om het gebeente van Jordaens vanuit Putte naar de tuin van zijn geboortehuis over te halen. Hieraan is echter geen uitvoering gegeven. Het monument in Putte is in de periode 1956 - 1961 gerestaureerd, waarna het hekwerk is weggelaten en een passende bestrating is aangebracht. Iedereen kan nu van dichtbij het monument bewonderen en zich verdiepen in de teksten, die erop voorkomen, zoals bijvoorbeeld deze:

"...dat wij sijn sult ghij noch worde..."

Ossendrecht, juli 1993.

G.J. van Donschot,
Streekarchief Nassau - Brabant.

BRONNEN:

- Pijnen, A.J.: *"Hier leet begraven Jacob Jordaens"*. In: "Tijding", 1978 - 3.
- Donschot, G.J. van: *"Het graf en gedenkteken te Putte"*.
In: Publikatie van het Archivaat Nassau - Brabant no. 50/52.
- *"De Heren XVII van Nassau - Brabant"*. Zevenbergen, 1979.
- Brande, Fr. L. van den e.a.: *"Jef Lambeaux vereeuwigt Jacob Jordaens te Putte"*. (Putte), 1993. (Brochure Davidsfonds.)

HET LEVEN IN PUTTE E.O. GEDURENDE EN OMSTREEKS DE TIJD DAT JACOB (JACQUES) JORDAENS LEEFDE

Door A.J. Pijnen

Inleiding

Ongeveer maart 1993 ontving schrijver bezoek van de heer burgemeester van Putte, welke hem verzocht mee te willen werken aan de herdenking van het 400^e geboortjaar van Jacob Jordaens uit Antwerpen, welke herdenking te Putte is doorgegaan.

Wie hem op mijn spoor heeft gezet weet ik niet.

Over de geschiedenis en het leven in vroeger dagen te Putte zijn in totaal 15 artikelen van de schrijver verschenen. Een reden waarom ik mijn medewerking aan de academische zitting op 26 juni j.l. te Putte niet mocht en kon weigeren.

De verhandeling

Dames en heren. De heer burgemeester van Putte, voorzitter van het feestcomité, heeft me reeds aan u voorgesteld. Eerder heeft hij mij om mijn medewerking verzocht, om u iets over Putte e.o. te vertellen speciaal gedurende de tijd dat Jordaens te Antwerpen leefde. Iets waaraan ik graag voldoe. Veel meer zou ik willen vertellen, ware mij de tijd daarvoor toegemeten.

Bij feestelijk gelegenheden is het echt niet de gewoonte dergelijke verhandelingen lang te laten duren. Het zal dus maar kort zijn, en kort is niet lang. Tegenwoordig is er veel kort, b.v. de damesmode; al dragen de dames, hier aanwezig, fraaie, lange rokken uit de baroktijd.

Kort, of juister nog, korten op allerlei uitkeringen enz. is iets waar men in regeringskringen wel weg mee weet. Degenen, die in feite het best weten wat "korten" is, zijn de Puttenaren zelf. Ze zijn specialisten, want generaties lang waren er bosarbeiders, die bomen velden, uithakten, schorsten en kortten. Alhoewel het dus maar "kort" zal zijn, lijkt het mij toch niet doenbaar voorbij te gaan aan de wordingsgeschiedenis van Putte.

Putte

Putte is voor het eerst genoemd in 1247 toen Hendrik van Ettenhoven verzocht werd om in de streek van Putte de gronden te ontginnen en een parochie te stichten.

Met belangstelling voor de geschiedenis van Putte zou men dus in 1997 het 750-jarig bestaansfeest van Putte kunnen vieren.

Verder is er over Putte e.o. nog een acte uit 1260 waarbij en waarin Hendrik van Ettenhoven zich Heer noemt van Ekeren, Hoevenen, Putte e.o. Hendrik zegt daarin dan leenman te zijn van Wouter van Tienen.

Oorspronkelijk behoorde het nog woeste gebied tot "Het land van Breda". Later, in 1275, kocht Arnoud van Leuven, Heer van Breda, o.a. Putte van de Heer van Ettenhoven terug. Putte bleef bij Breda tot de deling van het land van Breda in 1287 en daarbij toeviel aan Gerard van Wesemaele, Heer van Bergen op Zoom.

Van dan af tot aan de Napoleontische tijd zou Putte tot het land van Bergen horen.

Bestuur

Putte had gedurende eeuwen een eigen schepenbank begiftigd met de lagere, de middelbare, en hogere rechtsmacht. Men kon dus recht spreken tot en met halszaken toe. En, de geschiedenis van Putte toch wel wat kennende, de galg en het rad hebben er dienst gedaan.

De eeuwen gleden er voorbij. De Brabanders kwamen en gingen, en de Bourgondiërs dienden zich aan, en van dan af weten wij iets over de bevolking van Putte.

Bij de haardtellingen van 1435 bleek Putte 140 inwoners te hebben. Bij de haardtellingen van 1521 onder de Habsburgers bleken er ± 160 inwoners te zijn.

Niet veel zult u denken, maar het nu veel grotere Hoogerheide haalde in die tijd nog geen 100 dorpingen.

Bevolking

Dat de bevolking gedurende eeuwen langzaam groeide is met kennis van de feiten heel verklaarbaar. Er waren voedseltekorten, epidemische ziekten, gebrek aan hygiëne, te weinig medische kennis, oorlogen, plunderingen, enz. Het geboortecijfer was hoog,

doch slechts 1 op 3 werd volwassen. Men leefde kort, de gemiddelde leeftijd bedroeg nog geen 35 jaar. Verder kon \pm 5 à 10% lezen of schrijven

Oorlogen

De zestiende eeuw was waarschijnlijk de zwartste bladzijde uit de geschiedenis van Putte. In het gebied rondom Antwerpen heeft de tachtigjarige oorlog, een godsdienst- en machtsstrijd, onnoemelijk leed veroorzaakt.

De oorlog begon in feite met de beeldenstorm in 1566. Van dan af stonden de Nederlanden in brand. Oranje was het hoofd van de opstand. Het broeinest van de opstand en reformatie was Antwerpen, en niet Holland.

In 1583 nam Biron voor de Staten Wouw in en was de streek ontredderd. Het geuzengarnizoen van Bergen op Zoom schuimde de gehele streek af. Er werd geplunderd, vermoord en verkracht. De dijken waren overspoeld en/of doorgestoken; de polders dus drijvende. Maar het ergste moest nog komen!

In 1585 lukte het Alexander Farnesse, de Hertog van Parma, Antwerpen voor de Spanjaarden te heroveren. De strijd was zo hevig dat in een straal van \pm 30 km. om Antwerpen vrijwel niets gespaard bleef. Ook Putte werd toen van de kaart geveegd. Het oude dorp Putte bestond niet meer en slechts enkele toponiemen duiden nog aan waar het lag.

Na de verovering van Antwerpen konden de burgers van Antwerpen kiezen voor de oude Roomse godsdienst, ofwel dienden die van de nieuwe leer hun goederen te gelde te maken en binnen enkele jaren te vertrekken. Hierdoor begon Antwerpen te verlopen terwijl Holland er door de Zuidnederlanders, Zuidnederlands geld én kennis, bovenop kwam.

In Putte likten enige teruggekomenen hun wonden. Ze bezaten niets meer dan wat ze aan hadden. Dat was in feite de algemene toestand in het "fameuze" jaar 1593 waarin Jacob Jordaens te Antwerpen werd geboren.

Rond 1600 kwam er een wereldlijk priester uit Antwerpen de Puttenaren opzoeken. Hij vond \pm 25 personen in hutjes wonende op de hei. Zij verdienden de kost met bezemsbinden en mandenmaken. De meesten waren het bidden verleerd en daarbij

konden ze de priester niet onderhouden, die daarom naar Antwerpen terugkeerde. In 1615 gelukte het de Puttenaren weer een kerkje op te richten, zodat ze weer konden kerken.

Op het stuk van de oorlog trachtte Ambrosio de Spinola voor Spanje het tij weer te doen keren, doch hij slaagde niet. Hierbij een markante gebeurtenis: schepen Buysen uit Ossendrecht was er ooggetuige van.

In 1621 trok Spinola met zijn troepen door Putte. Drossaard De Peters van Bergen op Zoom, eigenlijk een vijand, nam met een brede zwaai zijn hoed voor Spinola af. Dit stak schepen Buysen uit Ossendrecht, die De Peters goed kende, maar deze wilde hem niet zien. Hij was te klein voor de grotere heer. Iets dergelijks is nu ook nog een normale abnormaliteit.

Putte was in die tijd "Staats"gebied en slechts de enkele protestanten deelden er de lakens uit. Na de "Vrede van Munster" in 1648 moesten de R.K. Puttenaren ten gerieve van enkele protestanten hun met veel moeite opgerichte kerk afstaan. Deze gingen nu op de Ertbrand in een verbouwd café kerken. Samen met de Ertbrantenaren zouden ze tot 1842 één parochie vormen.

Maar intussen was de oorlog van 1672 ook niet ongemerkt voorbij gegaan!

Middelen van bestaan

Met de middelen van bestaan was het maar droevig gesteld. Omstreeks 1700, dus geruime tijd na Jordaens' dood, was van de 1849 hectaren die Putte groot was slechts 66 hectaren bezaaid. Rogge, haver en boekweit waren de voornaamste producten, waarvan men moest bestaan. Het blekken van bomen en de bijenhouderij leverden ook wat op.

De bevolking, die in de 2^e helft der 18^e eeuw weer was aangewassen, werd in het jaar 1747, tijdens de verovering van Bergen op Zoom door de Fransen, met 1/3 gereduceerd en bedroeg toen nog ± 160 personen. Dus het peil van 1521.

Voor boer en landman, waarvan de voornaamste twee paarden had, was alles weer te herdoen.

Het was voor Putte en de omliggende dorpen gedurende enige eeuwen, en zeker in en na de tijd dat Jordaens leefde, geen botertje tot de boom.

Schrijnend is in dit geval dat in die tijd, die tot de armoedigste van Putte en omgeving gerekend kan worden, op 12 mei 1641 het kinderhuwelijk tussen prins Willem II en Maria Stuart gesloten werd. Deze plechtigheid vond plaats in Whitehall te Londen en kostte met zijn voor- en nazorg de voor die tijd astronomische som van meer dan f 1.000.000,--. En dit terwijl velen crepeerden of in bittere omstandigheden leefden.

De Hollandse 17^e eeuwse "Gouden Eeuw" heeft men in Noord-Brabant en met name in Putte niet gekend!

Geuzen Put

Geuzen Put was een oude en onverdiende scheldnaam voor Putte.

De Puttenaren en ook diegenen uit Midden-Brabant, Polder en Kempen, die Putte mee herbevolkt hadden, waren zo goed als allemaal R.K..

Anderzijds waren de forten rond Antwerpen bevolkt met Staatse troepen, die in meerderheid protestant waren en in Ossendrecht en vooral in Putte kerkten en er zich ook lieten begraven.

De protestante gemeente "De Brabantse Olijftak" bezat er te Antwerpen geen eigen kerkhof. Zij konden zich daar bij de Celrebroeders, waar lieden van minder allooi hun laatste rustplaats kregen, laten begraven.

Over het algemeen gaven de meer welgestelde protestanten onder hen er de voorkeur aan zich te Ossendrecht, maar in de meeste gevallen te Putte te laten begraven.

Het doodboek van "De Brabantse Olijftak" laat hierover geen enkele twijfel.

Men heeft nu recht op vrijheid van geloof. Iets wat in die tijd ver te zoeken was, maar Putte zelf was géén Geuzen Put.

Putte en omgeving hebben zeer moeilijke tijden doorstaan.

Enige jaren geleden meende men van militaire zijde een boek over Putte te moeten laten verschijnen. Daarin werden alleen negatieve dingen opgesomd. Een zeer

DE KONING DRINKT CA. 1640

Met Driekoningen, in Vlaanderen zoals elders van oudsher gevierd op 6 januari, ging steeds een vrolijk avondfeest gepaard. Gezin, verwanten en vrienden schaarden zich omheen een rijk gedekte tafel om van spijs en drank te genieten, te zingen en allerlei plezier te maken. Het feest begon met een installatie van een koning, door het lot aangewezen. Soms werden hiertoe briefjes getrokken, doch vaak werd ook een koek gebakken waarin zich een boon bevond. Wie de boon in zijn stuk aantrof, viel de eer te beurt de tafel voor te zitten en de bedrijvigheid te leiden. Als teken van zijn waardigheid werd hem een papieren kroon op het hoofd gezet. Allerlei ambtenaren, door de briefjes aangewezen of door de koning aangesteld, stonden hem in zijn taak bij: de koningin -de enige vrouwelijke rol-, de raadsman, de schenker, de voorsnijder, de speelman, de zanger, de geneesheer en anderen, hun aantal naar gelang de omvang van het gezelschap. Jordaeus, die ze allemaal heeft afgebeeld bij de uitoefening van hun functie, liet kennelijk de keuze van de belangrijkste rollen niet helemaal aan het lot over: bij hem is de koning steeds de oudste en de koningin de mooiste van het gezelschap. Het Driekoningenfeest schonk hem de gelegenheid om de Vlaamse burgerij aan tafel uit te beelden.

eenzijdige belichting van een naarstig en arbeidzaam volk. Maar als men een vijver met 10 kikkers en meer dan 3000 vissen een kikkervijver noemt, dan gaat men alleen op het geluid af!

De Puttenaren en alle andere Noordbranders hebben onder druk geleefd! Maar Brabanders zijn taai. Zij buigen wel, maar breken niet!

En als wij vandaag de 400e geboortedag van Jacob Jordaens, die toch ook een Brabander was, herdenken, dan dienen wij ook diegenen uit deze streek te herdenken, die om de kost te winnen in Frankrijk, Holland, Engeland, maar vooral in Duitsland hebben gewerkt. Dat was in een tijd die men de "la belle époque" noemde.

Putte en de andere Brabantse dorpen en steden, evenals ook onze zuiderburen, hebben ondanks alles een Bourgondische inslag.

"En zoals de ouden zongen zo pijpen dus de jongen". Men eet er graag goed en neemt zijn pint, en Jordaens schilderde toch ook "De Koning Drinkt".

BRONNEN

- 1 *Geschiedenis van het Wilhelmiatenklooster* Huijbergen 1906, blz. 82 t/m 85.
- 2 *De Nederlandse beroerten in de 16^e eeuw* Nuyens 1869, deel 4 blz. 46 e.v.
- 3 *Geschiedenis der Nederlandse stam* Deel 1. Prof. Dr. G. Geyl, blz. 717. Wereldbibliotheek 1930.
- 4 *Studies uit Bergen op Zoom* 1975 Clemens van de Walle, blz. 62 e.v.
- 5 *De Zuid-Nederlandse Immigratie 1572-1630* Dr. J. Briels, Bussum 1978.
- 6 *Putte Grenswachter der Markiezaatsdorpen* W.A. van Ham, Ghulden Roos 1972.
- 7 *"Le Denombrement de foyers en Brabant"* Cuvelier Brussel 1912.
- 8 *Doodboek der Protestantse Gemeente "De Brabantse Olijftak"* in Gemeentearchief te Antwerpen.
- 9 *Inleiding inventaris Raad en Rekenkamer.* Gemeentearchief Bergen op Zoom
- 10 *Omslagen hoofdgeld volgens de ordonantie van de Raad van State.* Lijsten betreffende de inwoners van Putte, inventarisno's 238, 247, 270, 272 en 283 Gemeentearchief. Putte in Streekarchief Nassau Brabant te Zevenbergen.
- 11 *"Hier leet begraven Jacob Jordaens"* Tijding 1978-3 A.J. Pijnen.
- 12 *Hier leet begraven Jacques Jordaens.* De Heren 17 van Nassau-Brabant 1979 door A.J. Pijnen, blz. 93 t/m 202.

ANTWERPEN EN JORDAENS

(Nora De Poorter - Rubenianum, Antwerpen)

Dames en Heren,

Zeer graag ben ik ingegaan op de vraag van de heer Burgemeester om u vandaag wat te komen vertellen over het leven van de derde van de drie beroemde Antwerpse barokschilders, namelijk Jacob Jordaens, die in Antwerpen is geboren en gestorven, maar die hier in Putte werd begraven.

U weet inmiddels allen, neem ik aan, dat Jordaens is geboren vierhonderd jaar geleden, in 1593, en dat dit de aanleiding was voor de burgemeester van Antwerpen om in 1993 -rond een belangrijke tentoonstelling over het werk van de meester - het initiatief te nemen voor een uitgebreide culturele manifestatie in de Scheldestad: "Antwerpen als Culturele Hoofdstad van Europa".

Jordaens werd gedoopt in de Onze-Lieve-Vrouwe-kathedraal op 20 mei 1593. Zoals vaak in die periode, kent men wel de datum van de doop die in de parochieregisters genoteerd staat, maar niet de exacte geboortedatum. Meestal neemt men aan dat Jordaens' verjaardag één dag vroeger valt, op 19 mei, maar hierover bestaat geen zekerheid; hij kan bijvoorbeeld net zo goed in de nacht of de vroege ochtend van de 20ste mei zijn geboren. Wel weet men dat het gebruikelijk was borelingen zo snel mogelijk boven de doopvont te houden.

Even moeten wij hierbij opmerken dat hij in de parochieregisters genoteerd staat niet als "Jacob", zoals wij hem nu steeds noemen, maar wel - zoals meer gebruikelijk was in de 17de eeuw in Antwerpen - als "Jacques" (wellicht uitgesproken als "Jacus"). De schrijfwijze "Jacques" zal hij ook steeds zelf gebruiken in alle signaturen die van zijn hand bekend zijn. De vorm "Jacob" is een erfenis van 19de eeuwse taalpuristen.

Jordaens was de oudste zoon van de gelijknamige welgestelde koopman in lijnwaad,

en, wat zijn sociale achtergrond betreft, is hij dus te situeren in de gegoede Antwerpse burgerij.

Wij weten dat de jonge Jacob (of Jacques) het schildersvak leerde bij Adam van Noort, die eveneens leermeester was geweest van Rubens. Hij staat als zijn leerling ingeschreven in het Antwerpse St.-Lucasgilde in het gildejaar 1607-08. Een acht-tal jaren later, als hij 22 of 23 jaar oud is, in het gildejaar 1615-16, wordt hij meester. Omstreeks dezelfde tijd, waarschijnlijk kort na zijn meesterschap, trouwt hij met de oudste dochter van zijn leermeester, met Catharina van Noort; het huwelijk grijpt plaats in de Onze-Lieve-Vrouwekathedraal op 15 mei 1616.

Steeds weer wordt er op gewezen dat Jordaens in zijn opleidingsjaren afwijkt van wat gebruikelijk was: hij maakte niet de studiereis naar Italië, die traditioneel behoorde bij de kunstenaarsopleiding. Zou hij beslist hebben om niet naar Italië te gaan, omdat hij het Vlaamse karakter van zijn werk wou vrijwaren tegen Italiaanse invloeden, zoals wel eens wordt beweerd? Zeker niet. Dit is een romantische, 19de eeuwse opvatting die niet opgaat voor de 17de eeuw. De Antwerpse barokschilderkunst, ook die van Jordaens, was immers wezenlijk doordrongen van Italiaanse invloeden. Als men Jordaens' werk bekijkt, wordt duidelijk dat hij wel degelijk interesse had voor de Italiaanse meesters. Van in de eerste jaren en gedurende de jaren twintig is er onder meer een sterke invloed te bespeuren van Caravaggio. Zonder twijfel heeft hij zich ingespannen om zoveel mogelijk werk van de bekende Italiaanse meesters - Titiaan, Veronese, Caravaggio, Bassano en anderen - in de Nederlanden te vinden om deze te bestuderen. In de rijke Antwerpse verzamelingen waren er inderdaad wel wat interessante Italiaanse werken aanwezig.

Ons inziens hebben bij Jordaens' beslissing om niet naar Italië te gaan familiale omstandigheden het gehaald boven artistieke overwegingen. Men kan opmerken dat Jordaens bijna onmiddellijk nadat hij meester is trouwt met de oudste dochter van zijn leermeester, met Catharina van Noort. Misschien heeft het een rol gespeeld dat Catharina vier jaar ouder was dan hij: zij was bij haar huwelijk reeds 27, wat in die

ZELFPORTRET MET ECHTGENOTE EN DOCHTER ELIZABETH

Dit groepsportret toont de kunstenaar in gezelschap van zijn echtgenote Catharina van Noort en hun eerste kind. Catharina, gezeten op een stoel, valt gemakkelijk te herkennen aan haar spleetogen, zware neus en brede onderlip. Aan haar zijde bevindt zich de guitige, ongeveer vier jaar oude Elisabeth, die door haar vader vaak als model gebruikt werd. Zij werd geboren op 26 juni 1617; het schilderij kan dan ook omstreeks 1621-1622 gedateerd worden. Jordaens staat ten voeten uit, de hand rustend op de leuning van een stoel. Het echtpaar is uitgedost in een deftig zwart gewaad met witte kraag en manchetten. In het midden, iets naar achter zoals het een dienstbode betaamde, bevindt zich een meid, wiens kleurrijke kledij afsteekt tegen die van haar meesters. Allen richten de blik op de toeschouwer, waardoor deze als het ware in hun gezelschap wordt opgenomen. De groep bevindt zich in een ruimtelijk gestructureerde tuin, wat een fundamentele evolutie betekent in vergelijking met de neutrale achtergrond in zijn vroegere groepsportretten.

tijd niet zo jong meer was voor een bruid. Het lijkt ons dan ook niet uitgesloten dat Jordaens er de voorkeur aan gaf zijn huwelijk niet langer uit te stellen en dus af te zien van de gebruikelijke Italië-reis.

Op 15 januari 1618 kopen de jonge echtelieden een huis, of beter twee aaneengrenzende achterhuizen, (dit zijn panden die geen gevel aan de straat hebben, maar bereikbaar zijn langs een doorgang tussen twee andere huizen). Deze woning is gelegen aan de Hoogstraat, niet ver van Jordaens' geboortehuis, en de meester zal er zijn hele verdere leven blijven wonen en werken.

Jacob Jordaens en Catharina van Noort krijgen drie kinderen. Het oudste kind is Elizabeth, die een jaar na het huwelijk wordt geboren; zij blijft haar hele leven als een ongehuwde "jongedochter" bij haar vader inwonen, en sterft ook op dezelfde dag als Jordaens, beiden het slachtoffer van een besmettelijke ziekte die toen in Antwerpen heerste.

Wat later, in 1625, krijgen zij een zoon, die ook Jacob (of beter Jacques) wordt genoemd, en eveneens schilder wordt. Er is echter zo goed als niets bekend over deze Jacob II; hij overlijdt waarschijnlijk jong in het buitenland, en er is slechts één schilderij van hem bekend, bewaard in het Museum van Amiens.

Het derde en jongste kind, geboren in 1629, was een meisje dat Anna Catharina werd gedoopt. Zij trouwt met een zekere Johan Wierts, de zoon van een rijke Antwerpse wijnkoopman; zij verlaten Antwerpen en vestigen zich in Den Haag.

Even wil ik hierbij opmerken dat de enige afstammelingen van Jordaens bij zijn dood zijn twee kleinkinderen waren die in Den Haag woonden, en de naam Wierts droegen. Zij erfden zijn ganse bezit en ook zijn huis. Uit deze bemerking volgt ook dat er geen afstammelingen van de schilder zijn met de naam Jordaens.

Het jaar 1640 is voor Jordaens belangrijk. Op 30 mei 1640 sterft Rubens. Antoon Van Dyck verblijft in Engeland, en zal een jaar later eveneens overlijden. Dit betekent dat Jordaens op dat moment niet meer de derde van de beroemde Antwerpse barokschilders is maar plots de belangrijkste schilder wordt in Antwerpen en dus ook in de Zuidelijke Nederlanden. Het goed draaiende atelier van Rubens valt weg en

heel wat belangrijke opdrachten komen nu terecht bij Jordaens, ook vanuit het buitenland. Onder meer krijgt hij werk te vervaardigen voor de koning van Engeland en voor Amalia van Solms, de weduwe van Frederik Hendrik. Amalia bestelt bij Jordaens in 1649 het grootste schilderij dat hij ooit uitvoerde (8 meter hoog) en dat heden ten dage nog is bewaard op de originele plaats van bestemming : "De Triomf van Frederik Hendrik" in de Oranje-zaal van Huis ten Bosch, nu de residentie van de Nederlandse koningin.

Jordaens bouwt zijn atelier verder uit en doet meer en meer beroep op leerlingen en medewerkers om de vele opdrachten te kunnen uitvoeren. In financieel opzicht gaat het hem ongetwijfeld voor de wind. Stammend uit een gegoede koopmansfamilie weet hij door zijn kunst zijn rijkdom te vermeerderen.

In deze jaren koopt hij een groot pand grenzend aan zijn achterhuis, en hij onderneemt omstreeks 1640 grootse verbouwingen, die resulteren in het zogenaamde "Jordaenshuis". Dit huis is wat eigenaardig opgevat: het zijn verschillende panden gelegen aan de drie zijden van een binnenplaats. Opvallend zijn vooral twee rijkversierde barokke gevels die door Jordaens zelf werden getekend.

Indien u het Jordaenshuis niet kent moet u beslist eens gaan kijken bij uw volgende bezoek aan Antwerpen. Jordaens' binnenplaats is nu bereikbaar, niet meer langs de Hoogstraat maar langs de Reyndersstraat, gelegen tussen de Groenplaats en de Hoogstraat.

Ook uit archiefstukken kunnen wij afleiden dat Jordaens zeer welvarend was. In 1659 onderneemt de Stad Antwerpen een haardstedetelling waarin de waarde van de huizen getaxeerd werd, dit met de bedoeling om een bijkomende belasting te heffen op de huurwaarde. De volledige lijsten met deze waardeschattingen zijn bewaard in het Antwerpse Stadsarchief en er is uit af te leiden dat Jordaens, wat zijn huis betreft, veruit de rijkste is onder de Antwerpse schilders en bovendien behoort tot de 400 meest gegoede burgers van de stad.

Wat is er nu verder over Jordaens' leven te vertellen ? Opmerkelijke of avontuurlijke gebeurtenissen zijn er niet te melden. Vanzelfsprekend heeft hij vooral onnoemelijk

veel uren van zijn leven gependeed aan het tot stand komen van de meer dan 1000 schilderijen en honderden tapijtkartons die door hem en zijn atelier werden geproduceerd. Over deze schilderijen gaan wij het hier nu niet hebben. Zijn picturale kwaliteiten en veelzijdigheid hebt u kunnen bewonderen op de tentoonstelling in Antwerpen.

In het Antwerpse Stadsarchief zijn er heel wat documenten bewaard waarin sprake is van Jordaens. Een lijst kunt u vinden vooraan in de catalogus Jordaens - maar dit zijn voor het overgrote deel stukken die behoren tot het notariële archief, en hebben te maken met erfeniskwesties, voogdij over kinderen, overeenkomsten en onenigheden met zijn burens, enz.

Niets leren wij hieruit over de mens Jordaens. Wij kennen slechts één eigentijdse beschrijving waarin iets over het karakter van Jordaens te vernemen valt: Joachim von Sandrart, een Duitse samensteller van kunstenaarsbiografieën vermeldt dat Jordaens vriendelijk en opgewekt van aard was en op het einde van zijn leven een rustig leven leidde in grote welstand.

Er is van Jordaens geen enkele brief of ander geschrift bekend waarin hij iets over zichzelf vertelt. Er zijn van zijn hand trouwens slechts zeven geschriften bewaard, en die hebben enkel te maken met zijn kunst. Het gaat om een bestek, een kwijtschrift, twee nota's, en tenslotte drie brieven aan Constantijn Huygens in verband met de reeds vermelde opdracht die hij in de jaren 1649-51 uitvoerde voor Amalia van Solms. Er is geen enkele brief gericht aan een familielid of vriend. En dit is ook weinig verwonderlijk, aangezien Jordaens zijn gehele leven in Antwerpen heeft gewoond, in de onmiddellijke nabijheid van familieleden en vrienden.

Het meest opmerkelijke element in de biografie van de rijke Antwerpse burger Jordaens kent u allemaal - dit hangt er mee samen dat wij hier nu in Putte de meester vieren - het meest opmerkelijk was het feit dat hij protestants was, of beter dat hij vanaf een bepaald moment van zijn leven openlijk te kennen gaf te behoren tot het calvinistische geloof.

In de tentoonstellingscatalogus hebben wij een opstel opgenomen van de hand van Prof. Christian Tümpel, die Jordaens als protestant belicht en vooral onderzoekt of zijn geloof, of zijn verandering van geloof, op enige wijze te bespeuren is in zijn schilderijen; Tümpel beantwoordt deze vraag grotendeels negatief. Wat de thema's betreft volgt in de 17de eeuw een schilder wat zijn omgeving of zijn opdrachtgever vereist. In de Zuidelijke Nederlanden zal de protestantse Jordaens blijven altaarstukken schilderen met taferelen uit heiligenlevens. Als de Jezuïeten in Amsterdam een altaarstuk wensden voor hun schuilkerk "De Krijtberg", dan richtten zij zich ook tot de gereformeerde Jordaens. Dergelijke opdrachten hangen meer samen met stilistische elementen en ook met picturale mogelijkheden. Na de dood van Rubens zette Jordaens' atelier de Rubeniaanse traditie verder, en het (uiteraard) katholieke altaarstuk behoorde nu eenmaal tot een van zijn specialisaties.

Wanneer is Jordaens protestant geworden? Hierover is reeds heel wat inkt gevloeid. Men kan moeilijk aannemen dat Jordaens' ouders protestants zouden geweest zijn. Niet omdat zij in de Onze-Lieve-Vrouwe-kathedraal zijn getrouwd, en er ook hun kinderen lieten dopen. Protestantse sympathieën werden niet steeds naar buiten uit getoond, en voor een huwelijk bestond er geen andere mogelijkheid dan het katholieke. Wel zijn er andere elementen die laten vermoeden dat Jordaens' familie katholiek was. Doorslaggevend lijkt ons immers dat vier van zijn tien jongere broers en zusters katholieke religieuzen werden: twee begijnen, een non van de derde orde en een pater augustijn. Zijn beide ouders werden katholiek begraven in de Onze-Lieve-Vrouwe-kathedraal (zijn vader in 1618 en zijn moeder in 1633); hun grafsteen was in de 19de eeuw nog in de kerk te zien, maar is nu verdwenen.

Wel protestants daarentegen was Jordaens' leermeester en schoonvader Adam van Noort, die bekend stond als lutheraan. Het lijkt dan ook waarschijnlijk dat Jordaens op een bepaald moment is overgegaan tot de gereformeerde leer onder invloed van zijn schoonvader (die bij hem inwoonde) en van zijn vrouw Catharina van Noort. Wij hebben pas de eerste aanwijzing voor zijn bekering na 1650, als hij dus bijna 60 jaar oud is. Het meest treffende is een veroordeling: tussen 1651 en 1658 wordt hij

veroordeeld tot een geldboete van 200 pond, een aanzienlijk bedrag, voor het schrijven van "schandaleuse", dat wil zeggen ketterse, geschriften.

Een tweede aanduiding is zo mogelijk nog explicieter. Op 17 april 1659 overlijdt Jordaens' vrouw, Catharina van Noort en zij wordt begraven hier in Putte, zoals blijkt uit de grafzerk die hier wordt bewaard.

U weet wellicht allen waarom men Catharina van Noort, en ook later Jordaens en zijn dochter, na hun dood naar Putte heeft gebracht. In Antwerpen konden zij niet in gewijde grond worden begraven. Dit wil zeggen dat een begrafenis in een kerk of op het kerkhof op de Groenplaats (het Groenkerkhof) uitgesloten was. Voor het ter aarde bestellen van kettters en zelfmoordenaars was wel een plaats voorzien buiten de stad, op het Kiel. Welgestelde lieden, zoals Jordaens, hadden de mogelijkheid om vanuit Antwerpen naar het dichtstbijzijnde gereformeerde kerkje te komen, en dat lag hier in Putte vlak over de grens.

In 1660 krijgen wij weer een aanduiding voor zijn overgaan naar het protestantisme. In een proces in november-december 1660 zweert hij alleen bij god, terwijl hij in 1649 nog de eed aflegde voor god "en zijn heiligen".

In 1671 - hij is dan 78 jaar oud - wordt hij met zijn dochter toegelaten tot het Heilig Avondmaal van de Calvinistische gemeente in Antwerpen "De Brabantse Olijfberg". Drie jaar later in 1674 wordt voor het eerst het Calvinistisch Heilig Avondmaal in zijn huis gehouden, en dit zal verder nog regelmatig gebeuren tot aan zijn dood.

Jordaens overleed op 18 oktober 1678. Hij was 85 jaar oud, een aanzienlijke leeftijd in die periode. Ter vergelijking: Rubens werd 63 en Van Dyck slechts 42. Ik vertelde het reeds: dezelfde dag, op 18 oktober 1678 stierf ook Jordaens' oudste dochter Elizabeth, die bij hem inwoonde, en er kan weinig twijfel over bestaan dat beiden ten prooi zijn gevallen aan een epidemie die toen te Antwerpen heerste. Zij werden beiden in Putte begraven, onder eenzelfde steen met Catharina van Noort.

Het gereformeerde kerkje van Putte verdween in de Franse tijd, en het is onmogelijk om vast te stellen waar precies Jordaens en zijn gezinsleden werden begraven. Gezien

DOEDELZAKSPELER CA. 1635 -38.

Een jonge man, afgebeeld ten halven lijve, een weinig naar rechts gekeerd en de ogen toegeknepen, blaast met volle wangen in het mondstuk van zijn doedelzak.
Studie "naar het leven" voor een personage dat vaak voorkomt in Jordaens' schilderijen met gezelschapstaferelen. Zij werd onder meer gebruikt voor de doedelzakspeler in verscheidene tekeningen en schilderijen.

hun grote welstand en hoge sociale status moet men wellicht eerder aan de kerk zelf denken dan aan het kerkhof, maar dit kan niet worden bevestigd. Pogingen ondernomen in de 19de eeuw om het gebeente van de schilder te lokaliseren bleven zonder resultaat.

Dames en Heren,

Ik ben aan het einde gekomen van deze bondige levensschets van de beroemde Antwerpse schilder, die zijn laatste rustplaats vond hier in uw gemeente. Het is verheugend dat hier niet enkel een stenen monument staat dat zijn nagedachtenis vereeuwigt, maar dat u ook nog het initiatief hebt genomen een feestelijke dag te organiseren om zijn 400ste verjaardag te herdenken.

Ik dank u voor uw aandacht en wens u allen nog een prettige 17de eeuws dag.

Afbeeldingen:

1. J. Jordaens, Portret van Jordaens met zijn echtgenote Catharina van Noort, dochtertje Elizabeth en een meid. Madrid, Museo del Prado
2. J. Jordaens, Doedelzakspeler. Rotterdam, Museum Boymans-van Beuningen

NEDERLAND EN INDIË

Vele jaren is Nederland het moederland geweest voor Indië. Een koloniale overheersing in een land ver overzee.

Al vroeg in de 18e eeuw werden er vrijwillige Nederlandse militairen naar dat gebiedsdeel overzee uitgezonden. Zonder leger is geen enkel land te besturen.

Zij vertrokken met zeilschepen uit diverse havens van de Nederlandse kust en waren 120-125 dagen onderweg. Vaak met weinig en slecht voedsel. De legering aan boord liet veel te wensen over en de verveling nam met de dag toe. Ziektes sloegen toe en velen zijn onderweg in een zeemansgraf overboord gezet.

De Verenigde Oostindische Compagnie beleefde gouden tijden door de handel met de koloniën. O.a. kralen en spiegeltjes werden geruild tegen rubber, thee, tabak en andere waardevolle goederen. Gouden tijden voor Nederland!

Menig groter land was jaloers op de handelstaktiek van de Nederlanders.

In de loop der jaren werd ook de Indonesiër slimmer en er ontstond onvrede.

Vooraf de Atjeh-oorlog is nog voor veel oudere landgenoten een les uit de geschiedenis, op school.

Veel andere oorlogen zijn in de archipel uitgevochten en steeds in het voordeel van het K.N.I.L. (Koninklijk Nederlands Indisch Leger). Niet verwonderlijk. Het K.N.I.L. was goed getraind en was voorzien van (voor die tijd) goede wapens. Maar broeierig bleef het.

In W.O. II werd Nederland overrompeld door nazi-Duitsland. Daardoor verviel ook de verbinding met koloniaal Indië.

Net zoals Duitsland Europa veroverde, zo deed Japan dat met Azië.

Vele buurlanden werden ingenomen, bij Japan gevoegd, en men ontketende daar een ware terreur.

Nog ongekender dan nazi-Duitsland hakte de "Jap" in op de gebieden en de bevolking van de ingenomen landen.

Zelf had Japan geen olie en andere grondstoffen. In Indië was dat, mede dankzij de Nederlandse technici, volop voorradig. Dus was Nederlands-Indië het volgende doelwit en met een armada aan schepen en miljoenen soldaten werd de Nederlandse kolonie aangevallen en onder de voet gelopen.

Heldhaftig is door het K.N.I.L. gestreden, maar tegen die overmacht was geen verweer mogelijk. Veel groepen trokken de jungle in en wisten veel Jappen te verplaatsen naar "het land van de rijzende zon". Die zon hebben velen, in dienst van de keizer, nooit meer zien opkomen. Veel soldaten van het K.N.I.L. zijn gevangen genomen door de "Jappen" en in de concentratiekampen erbarmelijk mishandeld en vermoord. Voor het front van alle kampbewoners werden zij gebajonetteerd terwijl zij het Wilhelmus zongen en met hun laatste snik riepen : "Lang leve koningin Wilhelmina".

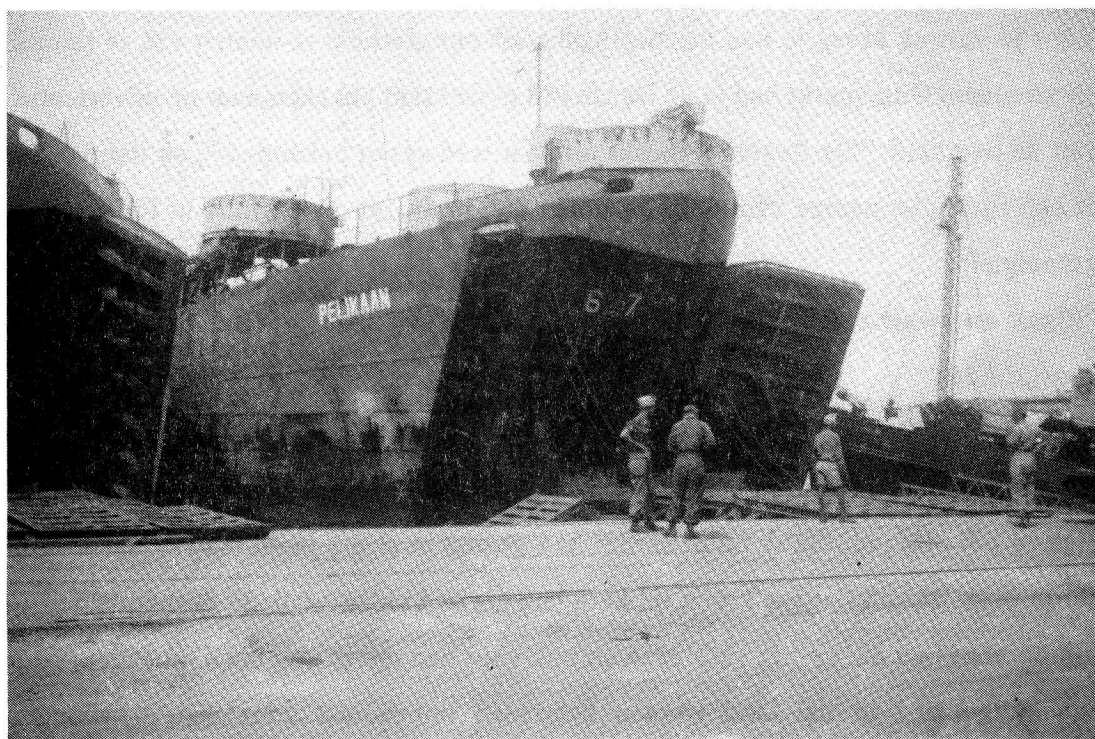
Wij, ouderen, kennen allemaal de "Birma-spoorweg". Iedere spoorbiels een dode. Vele kilometers lang. Vrouwen en kinderen werden in Indië in kampen gezet, verkracht en onteerd tot in het diepste van hun ziel. Hun hart was al zeer snel verwoest en verscheurd. Ondanks alle leed bleven zij de hoop koesteren éénmaal uit hun ellende te worden verlost door ingrijpen van Nederland.

Dankzij de geallieerden was Nederland bevrijd en waren wij verlost van de tirannie. Nederland werd opgebouwd en herrees uit de puinhopen. Toen kwam ook het besef dat er nog een verre kolonie was met veel Nederlanders en Nederlands-gezinde Indische mensen, die nog dagelijks gruwelen van de oorlog aan den lijve ondervonden.

Wel was ook de "Jap" door de geallieerden daar al verdreven. Toch bleven veel onderdanen in de kampen en werden daar, o ironie, beschermd door.....de "Jappen". Onder leiding van Soekarno was een hetze ontstaan tegen al wat blank was en wie daarmee had samengewerkt.

Soekarno had zijn opleiding genoten in Nederland. Door familie-omstandigheden was hij een bij uitstek Belanda-hater geworden en werd, door de ongeletterdheid van de inheemse bevolking, gezien als hun held en aanvoerder.

Nederland trachtte orde op zaken te stellen in Indië. Vrijwilligers werden opgeroepen om in Indië het gezag te herstellen. Provincie-bataljons vertrokken voor een lange zeereis naar dat verre gebiedsdeel. Door tegenwerking van vooral Engeland mochten zij niet aan land en konden zij niets uitrichten. Na veel geharrewar werd het uiteindelijk toegestaan en mochten zij enkele steden innemen en posten uitzetten. Daarbuiten, en daar was het nodig, was verboden gebied.

Landingsvaartuig "De Pelikaan"

Langzaam trokken de geallieerden zich terug uit Indië met achterlating van veel wapens voor de z.g. terroristen, die er het Nederlandse vrijwilligersleger mee bestookten. Met veel verliezen wisten zij toch gebieden te zuiveren. Al snel werd

duidelijk, dat het handvol vrijwilligers nooit heel Indië kon vrijwaren van aanslagen en terrorisme.

De grondwet werd veranderd, waardoor het mogelijk werd nu ook dienstplichtige militairen uit te zenden naar Indië.

Je werd opgeroepen voor de dienstplicht, gekeurd, en na een opleiding van 3 à 4 maanden goed genoeg bevonden om te vertrekken naar dat verre, vreemde land dat je alleen kende van de missie en de schoolbanken. Je wist dat de mensen er "zwart" waren en dat het daar altijd erg warm was. Dat was het enige wat je er van wist.

Op school hadden we een liedje geleerd met het refrein : "Want blank en zwart zullen elkaar niet haten."

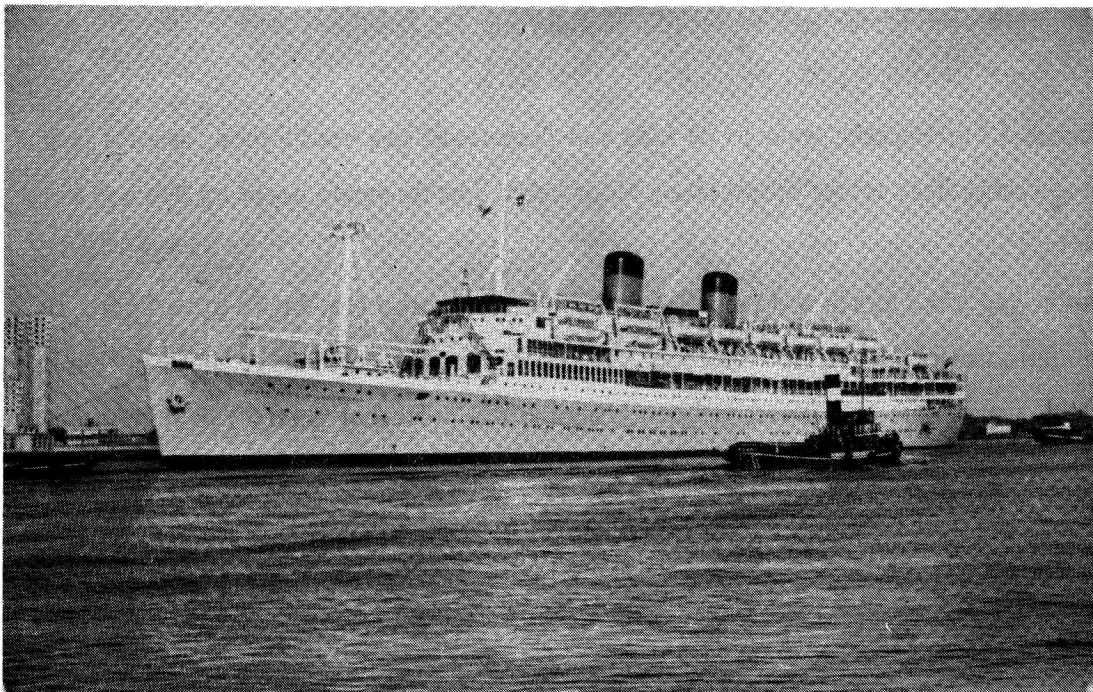
Pas hadden wij een oorlog achter de rug waarin gedood werd om zelf te overleven. Nu moesten wij naar een gebied om, zonodig, mensen te doden die je niet kon haten. Voor je vertrek kreeg je nog inschepingsverlof om afscheid te nemen van je familie en vrienden. Ongemerkt had je de laatste tijd in de krant gekeken naar de advertenties van de overheid; "De Regering maakt tot haar leedwezen bekend.....", en dan volgde er een rijtje met namen van leeftijdgenoten die, in die en die periode in Indië waren gesneuveld.

"Blank en zwart zullen elkaar niet haten!" Waren wij toen te naïef om dat niet te doorgronden?

Mijn laatste H. mis in mijn parochie-kerk herinner ik mij nog goed. Ik zag een bruine plek in het plafond, die ik nooit eerder had gezien in al die jaren dat ik daar kwam. De priester aan het altaar vroeg de kerkgangers te bidden voor de gesneuvelden in Indië , voor hen die er nog verbleven en ook voor hen die er nog heen moesten. Voor een zalige rust in dat land en een behouden thuiskomst voor hen die konden overleven.

Na het afscheid van iedereen en van je vertrouwde omgeving ging je op weg voor inscheping op een troepentransportschip. Onderweg was veel militaire politie op de been om desertie te voorkomen. Ook dat probeerden sommigen.

In de vertrekhaven werd je door linkse havenarbeiders uitgescholden voor moordenaar en verkrachter. Een militaire kapel speelde marsmuziek tijdens het inschepen. Aan boord werd je naar je verblijfplaats verwezen. Een groot ruim, volgestouwd met stapelbedden, met gangpaden van een halve meter breed. In de uithoeken van het ruim enkele hangmatten; iedere centimeter was benut. Frisse lucht kwam alleen binnen via enkele patrijspoorten aan één kant. Opbergkasten voor je persoonlijke bezittingen? Daar was schijnbaar niet aan gedacht. Je liet alles in je plunjezak zitten en hing deze aan de poot van je bed. Bordjes verwezen je naar de diverse gemeenschappelijke ruimten. De eetzaal, de bioscoop, was- en toiletruimtes, geneeskundige dienst, aalmoezeniers en predikanten. Eénmaal alles aan boord waren de dekken boven tjokvol met militairen, die niets meer wilden missen van wat er beneden op de kade gaande was.

Eén van de troepentransportschepen: de "Johan van Oldenbarnevelt"

Daar stonden nogal wat familieleden om iedereen uitgeleide te doen.

Naast hen ook enkele "hoge pieten". Velen aan dek kregen toch al wat kriebels. Het was ook niet niks daar te staan kort voor je vertrek naar Indië, naar dat vreemde, verre land.

De sloopshoorn loeide. Haastig verlieten enkele mensen, die niet mee moesten het schip. De loopplank werd weggehaald en de trossen losgegooid. Weer klonk de sloopshoorn; lang, en voor ons, onheilspellend.

De militaire kapel zette het Wilhelmus in en heel de bevolking op het dek stond stram in de houding. Langzaam, tergend langzaam, verwijderde het schip zich van de kade. Je sidderde, terwijl het schip steeds verder wegdreef van de kade. Steeds meer zakdoeken kwamen tevoorschijn, ook bij de stoere "Jan Soldaat". Beklemming en een zekere angst overpoelde je lichaam. In een flits keek je terug op de laatste dagen waarin zoveel voor je veranderd was. Waarin zoveel emoties naar boven waren gekomen. Sommigen moesten afscheid nemen van vrouw en kind of van hun zwangere vrouw, van een verloofde of meisje en de familie.

Eénmaal buitengaats, waar je de kust van Nederland zag verdwijnen, besepte je pas goed wat je daar achter moest laten. Voor velen was de eerste nacht op zee een korte nacht.

Onderweg werd aan boord van alles gedaan om te voorkomen dat de opvarenden zich zouden gaan vervelen. De route was zodanig gekozen dat er toch regelmatig "land in zicht" was. (Zie routekaart volgende bladzijde.) Voor het eerst in je leven zag je vliegende vissen en dolfijnen.

In de Golf van Biskaje hebben veel schepen te maken gehad met zéér dichte mist en zware stormen, die reeds daar de nodige doden en gewonden opleverden. Je voer door de Straat van Gibraltar, de poort naar het Oosten, waar je eindbestemming lag. In de verte zag je het eiland Malta en daarna Port Said.

EUROPA

ROUTEKAART

GOLF VAN BISKAJE

MIDDEL-

LANDSE ZEE

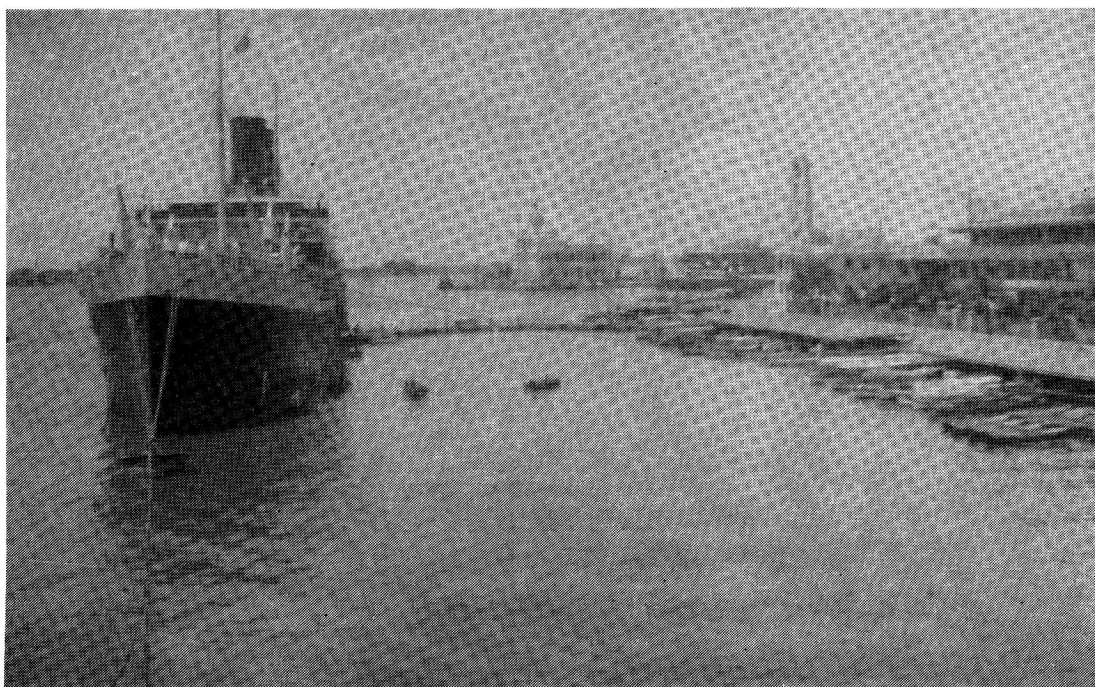
A F R I K A

INDISCHE OCEAN

EVENAAR

Daarna door het Kanaal van Suez, met aan weerskanten de zinderende woestijn. De Rode Zee, die schijnbaar zo zout is, dat je daarin niet kunt verdrinken. Daarna de Golf van Aden. Vandaaruit de grote oversteek van de Grote Oceaan naar Indië.

Doorgang Suez - Kanaal

Bijna twee weken varen waarin niets anders te zien was dan water en lucht. Een enkele keer zag je, heel in de verte, een schip.

Via de boordradio werd je regelmatig op de hoogte gehouden waar je je bevond, hoe laat het daar was, en ook hoe warm. Meestal héél warm.

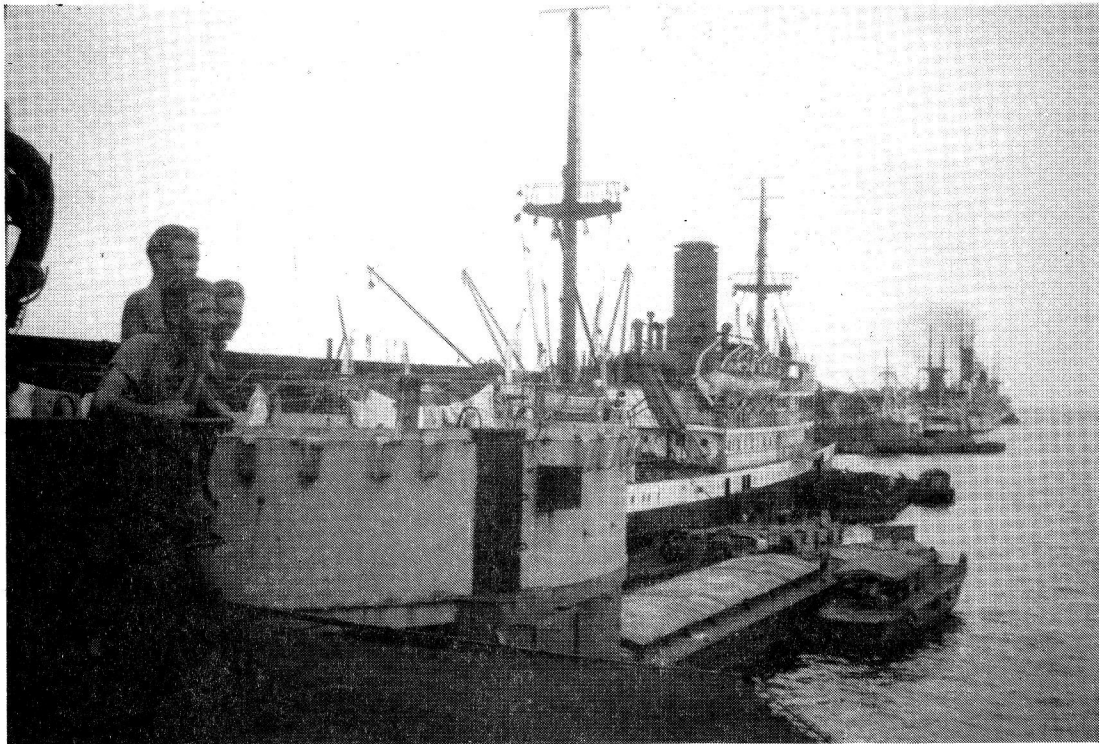
Schepen varen langzaam, maar aan iedere zeereis komt een einde. Toen we de evenaar passeerden en Neptunus aan boord kwam, was de zeereis bijna volbracht.

Kort daarna kwam er weer "land in zicht".

Aan de einder zag je een donkere streep opdoemen. Die werd donkerder en ging over

in groen. Dat was Indië. Het einde van een vier-weekse reis overzee. Vier weken was je nu al van huis, ver weg in een totaal andere wereld. Je voelde dat.

Naarmate je de kust naderde werd het steeds donkerder. Groener. Een gifgroene kust strekte zich voor je uit en je vroeg je af: "Wat vind ik daar achter die kust?"

Aankomst in de haven van Tandjong Priok

Op zee was het veelal warm in de ruimen, maar nu we voor de haven van Tandjong Priok, bij Batavia (nu Jakarta), lagen, was het heet in de ruimen, broeierig heet.

Toen het schip was afgemeerd kreeg je een beetje van Indië te zien en te ruiken. Stinken deed het er genoeg en de havenarbeiders liepen allemaal in lompen gekleed. Maar je werd er niet uitgescholden.

Indien mogelijk werd je zo snel mogelijk gedebarkeerd, gelost. Op het haventerrein stonden treinstellen of open vrachtwagens om de militairen naar de plaats van bestemming te vervoeren. Waarheen? Je had geen idee.

Uren hadden de treinstellen stilgestaan in de gloeiende hitte van de koperen ploert.

Het treinstel was bewapend met enkele wagons waarop een mitrailleur. Zelf had je geen wapen. Voor het vertrek kreeg je de raad achter je plunjezak op de grond te gaan liggen bij een eventuele beschieting. Door die methode van reizen het binnenland in, zijn gevallen bekend van transporten waarbij reeds doden vielen voor ze op de plaats van bestemming aankwamen.

Riviertje ergens in het binnenland

Onderweg zag je kinderen naakt lopen en vrouwen en meisjes met ontbloot bovenlijf. Je wist niet wat je zag. Maar de natuur was overweldigend.

Na 4 à 5 uur treinen (meestal langer) kwam je aan op de post waar je diensttijd in Indië begon. Je werd ondergebracht in een oud schoolgebouwtje, een vervallen rijstpellerij of een loods. Sanitair was iets wat hier nog niet was uitgevonden. In de buitenlucht moest je je wassen aan een benzinevat gevuld met water. Je behoefte deed je boven een gat in de grond. Wel kon je daarbij op een balk gaan zitten. Tandem poetsen deed je met gekookte thee. Water drinken kon je nooit, dat was overal

besmet. Slapen moest je onder een klamboe vanwege de muskieten, die schijnbaar gebrand waren op vers Nederlands bloed.

Regelmatig werd je verkast naar een andere post. Wel steeds naar een zwaarder gebied. Soms was je legering beter, soms slechter.

Bijna dagelijks moest je patrouille lopen in de brandende zon; 30 - 40 km. was niets bijzonders met een bepakking van ± 10 kg. Tot je nek toe door een gore, vieze kali waden naar de overkant, je wapen en munitie boven je hoofd. Je laatste pakje shag van het thuisfront kon je weggooien. Haast onbegaanbare bergpaden lagen op de route die je uren moest gaan. Terug op je post was je afgemat.

Eén van de legeringsplaatsen: Kamp Tahoen, Garoet

Je lag met weinig mensen op een post, 20 - 25 man, en er moest 's nachts ook wacht gelopen worden Twee uur op en twee uur af; iedere week was je wel een paar keer de klos. Dan nog de keren dat 's avonds de postcommandant verscheen en zei: "Die en die en jij, klaar maken voor nachtpatrouille, over een half uur vertrek".

In de aardedonkere tropennacht ging je dan weer voor enkele uren op pad om ergens een hinderlaag te leggen of een kampong te beschermen die zou worden overvallen door extremisten. Als je dan terug op je post kwam was de nacht half om en ook je nachtrust. 's Morgens was het evengoed op tijd opstaan om aan de dagpatrouille deel te nemen.

Tussen alle zware inspanningen door werd toch ook tijd vrijgemaakt voor ontspanning, verzorgd door nederlandse en inlandse artiesten

Je was weer al lang genoeg in de tropen om te weten dat dit alles geen spelletje was. De eerste maat uit het onderdeel was al gesneuveld. Dat deed al iets veranderen in je gedachte over Indië en je verblijf daar. De angst dat het jou ook kon overkomen nam steeds toe. Vooral in die tijden was post van thuis, uit Nederland, erg belangrijk. De meesten fleurden er van op en konden alles weer aan. Opbeurende woorden van een ouder in een brief en een foto van hun eerste kleinkind, of van Bobby de hond, of van de verbouwing die na de oorlog eindelijk klaar was. Het deed je goed en je

vergat even al de sores waar je zelf in zat en niet om had gevraagd en waar ze thuis geen enkel idee van hadden.

"Bij ons is het koud en guur, veel regen. Bij jullie is het altijd lekker warm en schijnt de zon. Als wij hier wandelen is het bekend gebied, dat verveelt ook. Als jullie patrouille lopen, wandelen jullie toch door een prachtige natuur !!"

Post uit Nederland die onderweg beter in de oceaan had kunnen verdwijnen was er ook bij. "Na jouw vertrek is je moeder nooit meer de oude geworden, sindsdien sukkel ze." Je vroeg je af: "Is dat mijn schuld? Ik heb er niet om gevraagd om naar Indië te mogen".

Andere brieven bevatten de mededeling dat de verkering uit was. "Je bent nu al een jaar weg en je weet niet wanneer je terugkomt. Misschien kom je nooit meer terug en heb ik voor niets op je gewacht." Weer een jongensdroom naar de bliksem. En de aalmoezenier en de predikant zaten met het zoveelste probleem opgezadeld. Vele boeken zouden zij daarover kunnen schrijven; het was voor hen dweilen met de kraan open.

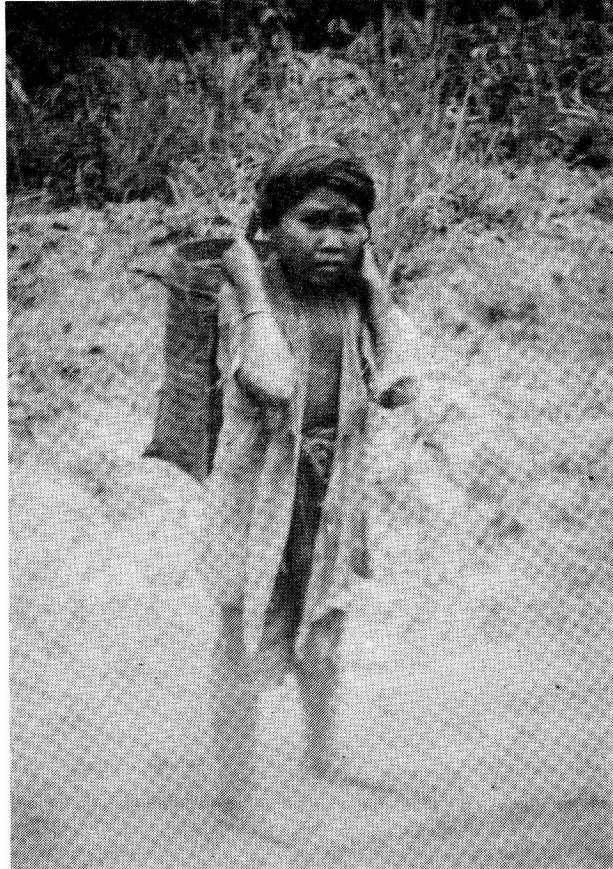
Aktie bij het oversteken van een riviertje

De dienstplichtige militair werd geroepen om twee jaar dienst te doen in de tropen, langer was niet verantwoord. Dat was het maximum en daarna moesten ze terugkeren naar Nederland. Maar hoeveel van de meer dan 120.000 dienstplichtigen hebben er 34 à 36 maanden dienst moeten doen onder omstandigheden die alles eisten van hen op geestelijk, lichamelijk een moreel gebied? En niemand die er zich om heeft bekommerd.

Eindelijk was daar dan de 2e positionele actie en kwam het einde in zicht van het gesol met het Nederlandse leger in Indië.

Iedere militair in Indië was verheugd dat er iets ging gebeuren, waardoor hij misschien snel thuis was. Voor velen was het ijdele hoop; zij zijn in de opmars gesneuveld.

En éénmaal het punt bereikt luidde de opdracht van onze regering: "Op de plaats rust en inrukken". Het leger was verbaasd.

Het hol van de leeuw was veroverd, Soekarno gevangen genomen en deze mocht geen haar gekrenkt worden. De vriend van de keizer van Japan was een V.I.P. Hij, die zoveel ellende had gebracht in Indië zelf en in veel gezinnen in Nederland, moest worden geëerbiedigd op bevel van de Nederlandse regering.

Het Nederlandse leger werd teruggetrokken en verzameld in afwachting van vertrek terug naar Nederland. Wij waren blij, verlost te zijn van een politiek en financieel steekspel met als inzet vele jonge levens aan onze kant.

Als een verslagen leger dropen wij, ook verplicht, uit Indië weg. Noodgedwongen door een falende regering van ons land. Ondanks alles deed het ons pijn te moeten

vertrekken. Ergens diep in je hart was je toch van dit land en zijn bevolking gaan houden. Je had het leren kennen en er vrienden gemaakt. Veel lief en leed ook met hen gedeeld; de blijdschap van kinderen ondervonden als zij een snoepje kregen uit je pakketje van thuis. Er waren zoveel dingen gepasseerd tijdens je tropenjaren waardoor je de mensen in de kampong niet kon haten.

Aan dat alles dacht je terug toen je, staande aan de reling van het troepenschip dat je terugbracht naar Nederland, langzaam de kust van Indië zag verdwijnen.

Daar, achter die verdwijnende horizon, lagen veel voetstappen van jou op bergpaden en sawah's. Bloed, zweet en tranen bleven achter en vermengden zich onzichtbaar in de roodbruine aarde van Indië. Je wist dat je vriend, die daar gesneuveld was, achter moest blijven. Je had hem, samen met die anderen uit je onderdeel, mee ter aarde besteld. Je maakte deel uit van het vuurpeleton bij zijn begrafenis. Jij met je maats waren de enigen die wisten hoe en waar hij was gesneuveld. Toen zijn ouders het bericht kregen was hij al begraven; zijn graf hebben zij nooit mogen zien. Ze mochten geen bloemetje leggen bij hun zoon, vaak hun enig kind. Zij mochten de aarde niet voelen waarin hij begraven lag; voelen mochten zij het verdriet. Sloten konden zij vullen en pleinen schrobben met hun tranen. Verwerken moesten zij het alleen, zonder hulp.

Van de 120.000 dienstplichtige militairen die werden uitgezonden naar Indië zijn er meer dan 2.000 niet teruggekeerd en werden begraven in het land dat toen "De Gordel van Smaragd" was. Deze operatie kostte meer dan 7000 mannen van het K.N.I.L., én vrijwillige en dienstplichtige militairen van het Nederlandse leger het leven. Wel moet worden vermeld, dat aan het vervoer van zoveel militairen naar zo ver overzee en de bevoorrading daarvan, een groot organisatievermogen ten grondslag heeft gelegen. Ook het thuisfront van toen verdient alle lof. Zonder hun steun was het nog ondraaglijker geweest om het moreel van de troepen enigszins aanvaardbaar te houden.

De terugreis naar Nederland verliep voorspoedig en naarmate het schip het thuisland naderde nam ook de spanning onder de opvarenden toe. De kust kwam in zicht. Je was opgetogen toen het schip afmeerde aan de kade en welkom werd geheten met het spelen van het Wilhelmus en een korte toespraak van een "hoge piet", die je prees om je trouw voor het vaderland. "Onder zeer moeilijke omstandigheden, enz." had je je plicht gedaan. Zelf was hij er nooit geweest en hij wist dan ook niet waarover hij sprak. Eindelijk mocht je van boord en je nam nog snel afscheid van je beste maten. In een loods kreeg je nog een versnapering, net zoals de kinderen op een schoolreisje. Buiten stonden de nodige bussen te wachten, die naar alle windstreken reden om hun vrachtje thuis te brengen. Zo niet voor iedereen. Het is ook bekend, dat een troepenschip aankwam en ontscheept werd, maar het busvervoer ontbrak.

Vooraf in de dorpen werd de terugkeer uitbundig gevierd. Voor het huis stond een erepoort en de straat was versierd. Je moest vele handen schudden na de begroeting van je ouders, broers en zussen. Je was gebruid door de tropen en je moest even nadenken wiens hand je nu weer vasthield. Je was 2 tot 3½ jaar weggeweest uit de besloten gemeenschap van je dorp waarin je was opgegroeid van kleuter tot volwassen man. Vele maanden lagen er tussen het vertrek toen en je thuiskomst nu. Je vond leegtes van goede bekenden die in de tussentijd waren overleden; een familielid, een goede buur of een goede kennis. Dat deed pijn.

Toen de roes van de thuiskomst verdwenen was moest je weer meedraaien in de dagelijkse tred van de burgermaatschappij; een leven dat zo heel anders was dan wat je de laatste jaren gewend geweest was.

Mandiën (baden) aan een leeg bezinevat ging hier niet. Hier deed je het met een teiltje water of gewoon aan de kraan.

Eten moest je aan tafel en niet uit je mesting onder de waringin of op de stoep van je bilikschoolgebouwtje. Je miste je wapen, dat al die tijd je trouwe metgezel geweest was. Je dacht terug aan de djongo's en de baboe, de loera die onderweg op patrouille zorgde voor verse thee en pisangs.

Thuis miste je veel van wat nog maar zo kort achter je lag. Alles was nu zo anders en zelf was je ook veranderd. Door die jaren rimboeleven en de angst om wat kon gebeuren, was je gehard, gevoelloos geworden, en haast gestoord. Je sprak van scheuren en pleuren en thuis wist niemand wat je bedoelde." Kankerlijer" en, "teringvent krijg de kolere", waren woorden die niet in onze "nieuwe" omgeving gangbaar waren.

Maar het leven ging door, ook voor ons de oud Indië-soldaten.

We zochten werk. Sommigen konden terugkomen bij het bedrijf waar ze voor hun diensttijd werkten. Veel plaatsen waren echter bezet door zonen van vooraanstaande burgers, die niet naar Indië moesten zoals wij. Toch waren ook zij goedgekeurd en in dienst geweest, net als wij. Wij hebben daar destijds grote vraagtekens bijgezet.

Veel grote vraagtekens omtrent veel gebeurtenissen toen in Indië en ook, weer eenmaal terug, in Nederland. Vraagtekens, waarop nooit een antwoord is gegeven.

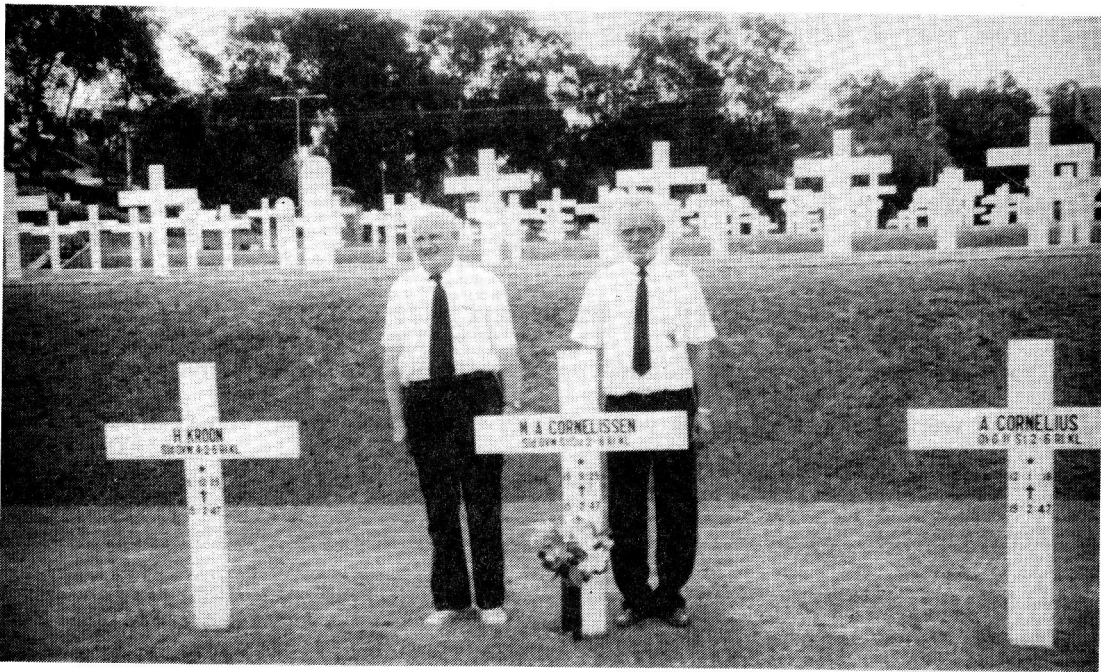
We vonden werk, wat het dan ook was.

Je stichtte een gezin, zoals zovelen. Je won en je verloor. Ons werd voorgehouden Indië maar te vergeten, doodzwijgen die hap. Vergeten onze jonge jaren die wij moesten doorbrengen in de tropen met frustraties en tegenslagen.

De jaren verstreken en voor de buitenwacht leek het, of we Indië echt waren vergeten. Niets was echter minder waar. In ons achterhoofd bleef Indië sluimeren. Praten over Indië kon je alleen met oud-Indië-jongens uit die tijd. Als je al eens iets vertelde over het wel en wee uit die periode, was je een fantast of ze haalden hun schouders op en luisterden niet meer.

Maar Indië kunnen wij niet vergeten. Naarmate wij ouder worden komt de Indië-periode uit ons achterhoofd steeds verder bovendrijven en in gesprekken met oud-Indië-jongens herbeleef je weer het leven op die buitenposten in de rimboe, waar dan ook in Indië, dat op ons zo'n diepe indruk heeft achtergelaten.

"Nederland en Indië". Wij vergeten niet.

"Vriend, weer neem ik afscheid van je. Is het nu voorgoed? Velen zijn mij al voorgegaan om je te groeten en velen zullen mij nog volgen om jullie eer te brengen, de hoogste eer."

"DE HOOGSTE EER AAN HEN DIE VIELEN"

Geachte lezer,

Op verzoek van het bestuur van de heemkundekring heb ik geprobeerd u een beeld te geven van het leven van de oud-Indië soldaat uit de jaren 1946-1950. Veel daarvan is in deze bijdrage onbesproken gebleven en zal misschien bij u vragen oproepen. Vragen waarop ook wij geen antwoord hebben.

Deze bijdrage is tevens bedoeld om uw belangstelling te wekken voor de ophanden zijnde tentoonstelling met foto's van oud-Indië-militairen uit de vier Zuidwesthoek-gemeenten, waarbij tevens Indische voorwerpen te zien zullen zijn en filmbeelden en video-opnamen uit Indië vertoond zullen worden.

Met dank aan het bestuur van de heemkundekring, dat deze gebeurtenissen voor het nageslacht bewaard wil houden, kan ik u deze tentoonstelling warm aanbevelen.

Het thema van de tentoonstelling is :

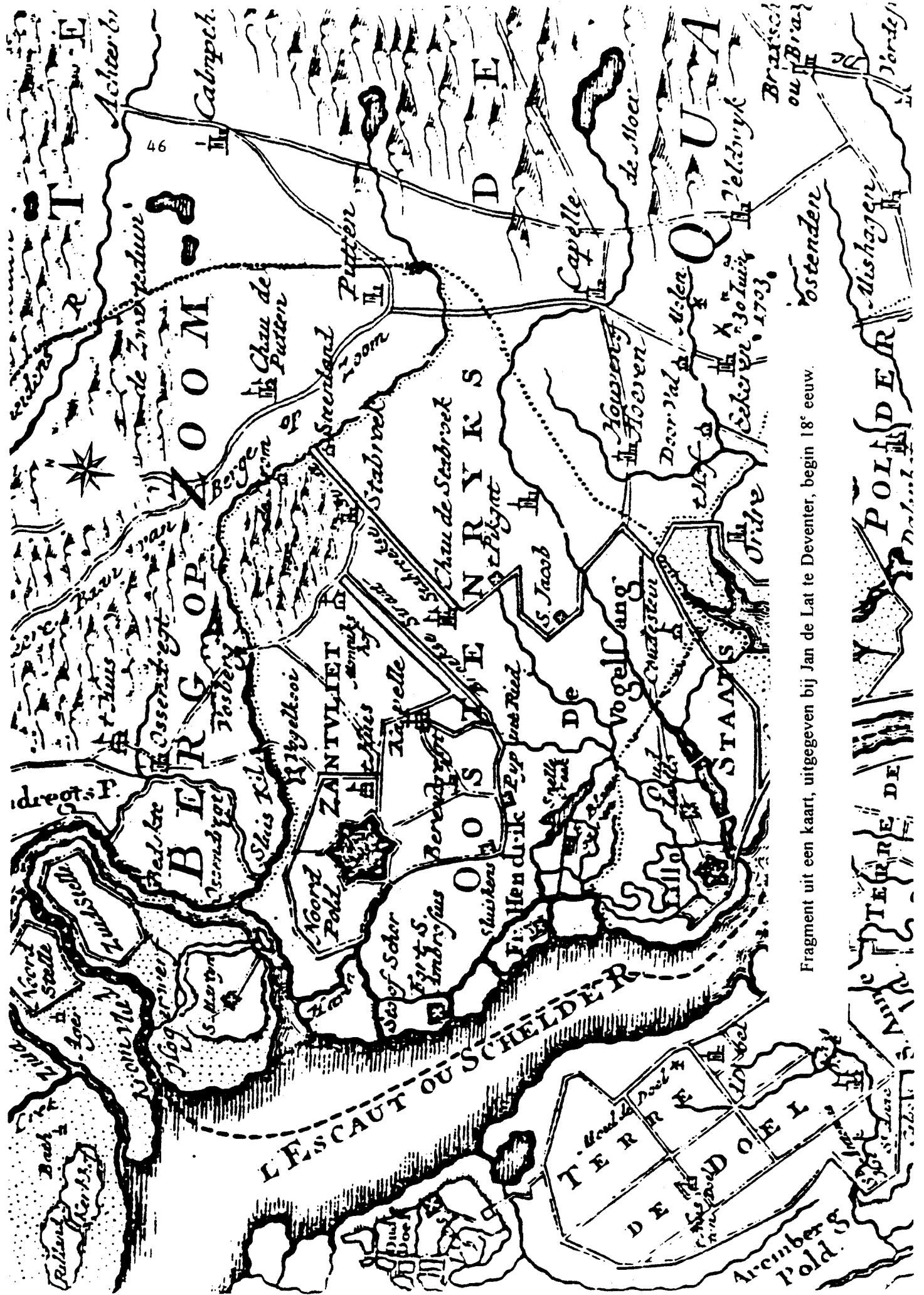
"De Zuidwesthoek en Indië."

Deze tentoonstelling is op het moment uniek in Nederland.

Gaarne ontmoeten wij u in het museum aan de Aanwas te Ossendrecht.

Datum en verdere gegevens hierover worden in een convocatie nog nader bekend gemaakt.

Sjef Ots.

Fragment uit een kaart, uitgegeven bij Jan de Deventer, begin 18^e eeuw.

EEN EENDENKOOI TE ZANDVLIET

In het pachtboek van 1729 van de Sint Michielsabdij staat er geacteerd, dat Cornelis van Wellen o.a. nog huurt "een slechte weide in de drijvende Polder van Ossendrecht bij de Zandbergen", eertijds geweest hebbende eene eendenkooi.

De plaats kunnen wij situeren aan de hand van een kaart van 1748 van landmeter Steynen, waar we de naam vinden "Vogel Koy", liggende aan de Koele Weg in het overstroomde gebied, dat door de Sint Michielsabdij werd ingedijkt in 1768, zijnde de Kabeljauwpolder. In vele publicaties wordt het jaartal verkeerdelijk vermeld als 1668.

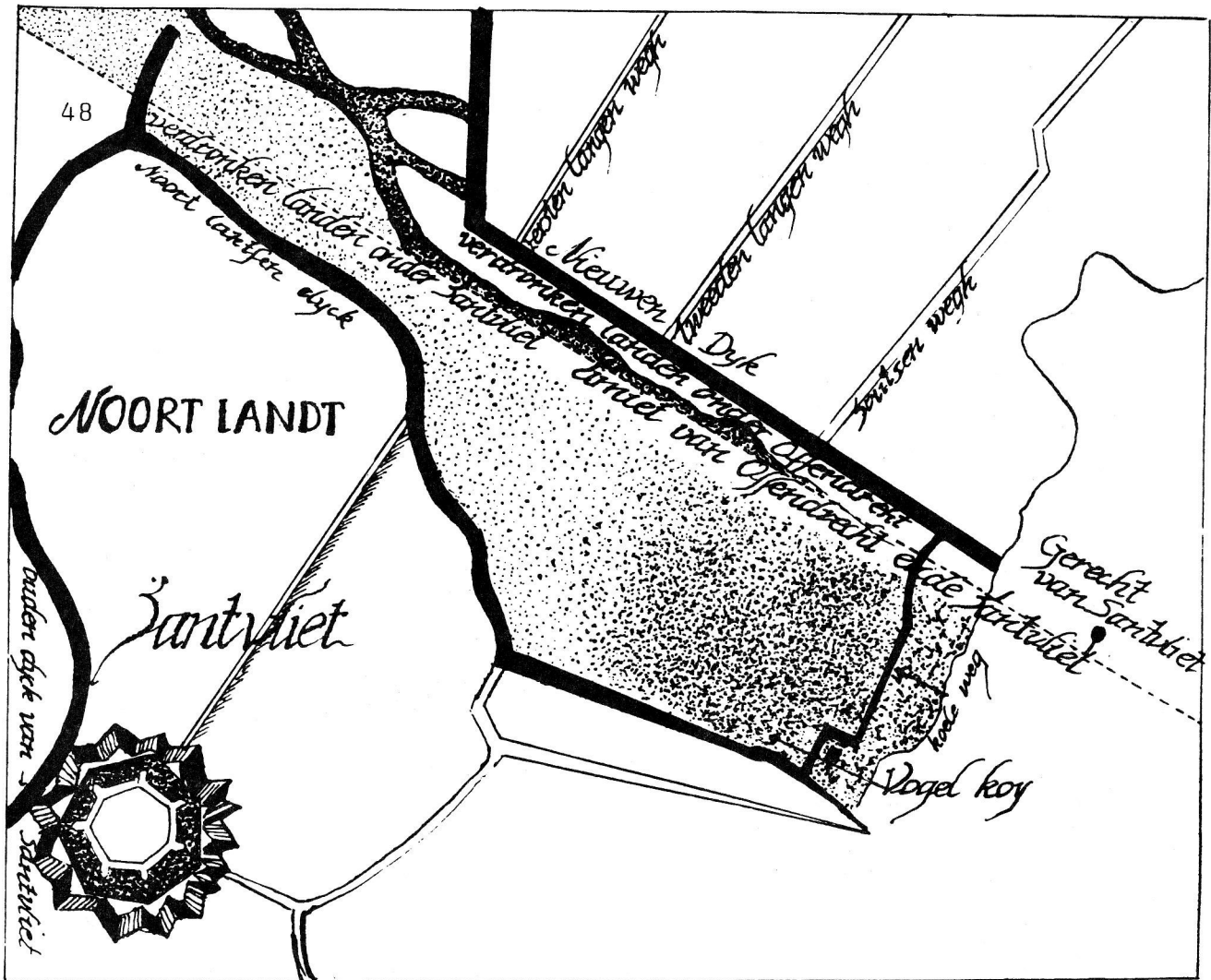
Op een schilderij, in privaat bezit, staat de provisor of econoom van de abdij afgebeeld met het plan in de hand, terwijl hij aan een familie de verklaring geeft. Het jaartal 1768 is in alle duidelijkheid aangebracht.

Het heeft heel wat voeten in aarde gehad om de Kabeljauwpolder in te dijken: enerzijds was de abdij de voornaamste belanghebbende en anderzijds ressorteerde het grootste gedeelte onder de heerschappij van Oostenrijk en het kleinere gedeelte onder de Republiek de Verenigde Nederlanden.

Westwaarts de herberg "De Leeuw van Vlaanderen" op de Hoek te Zandvliet, meer bepaald de plaats waar er thans een voetbalveld ligt, daar zou volgens genoemde kaart de eendenkooi gestaan hebben. Het was een val om waterwild en eenden te vangen. De wilde eenden werden destijds daarheen aangetrokken, gevangen en deskundig doodgeknepen.

Het overstroomde gebied stellen we op de tekening (zie blz.48 onderste tekening) voor door A en de hoornvormige pijp door B. Deze hoornvormige pijp leidt naar een afgesloten punt, voorzien van een net (BI), terwijl ze langzamerhand smaller en lager wordt.

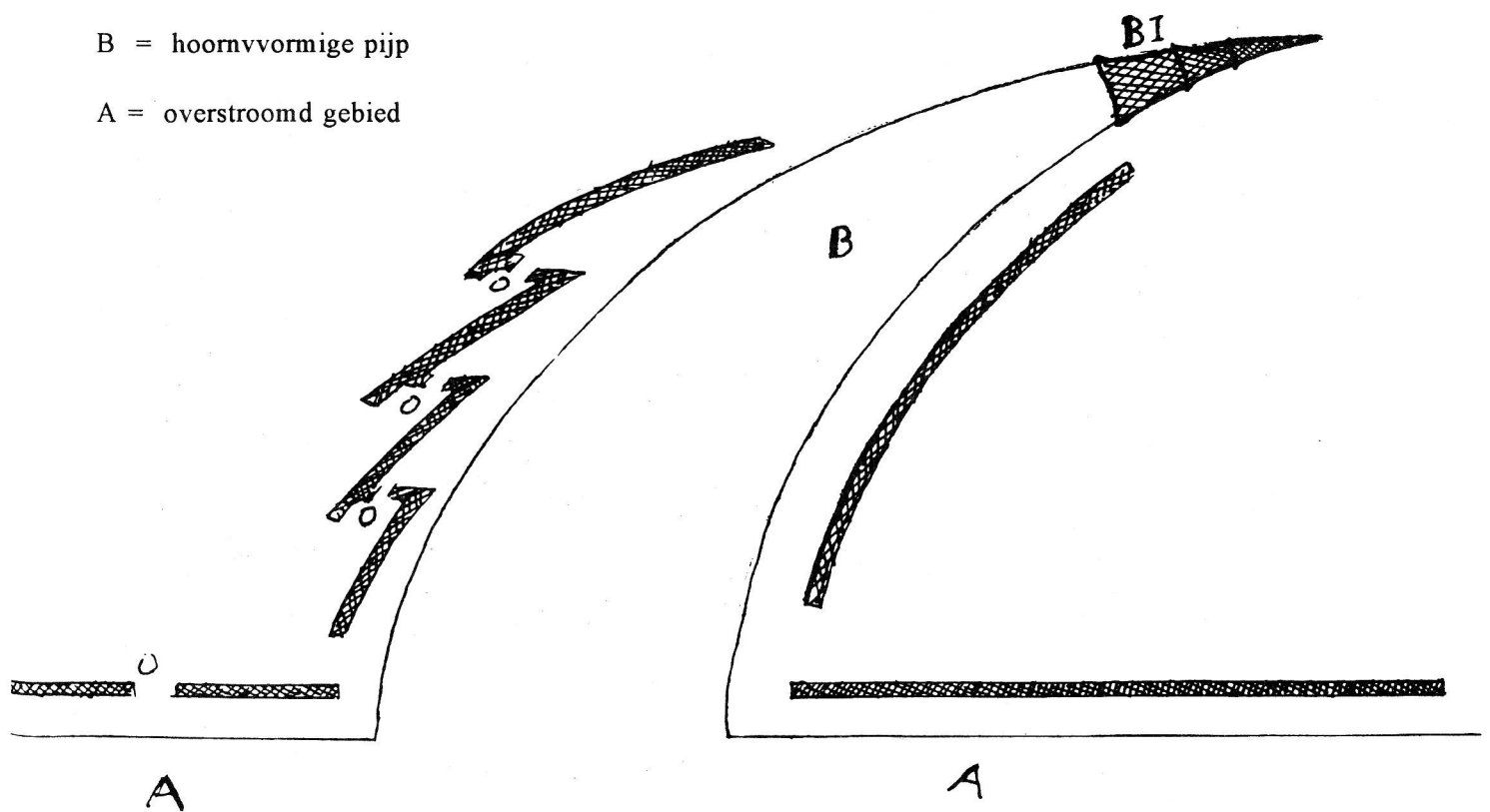
De pijp, ongeveer vier meter hoog bij de ingang, is gemaakt als een booggewelf dat langzaam lager wordt, om te eindigen in het vangnet (BI). Naast deze concave lijn van de pijp zijn er afsluitingen in sterk riet, ongeveer 5 meter hoog, waarachter de kooiman zich verbergt, en om zich te vertonen op het geschikte moment.

BI = afgesloten punt, voorzien van een vangnet.

B = hoornvormige pijp

A = overstroomd gebied

De wilde eenden worden aangelokt door tamme eenden, die dagelijks hun voedsel krijgen bij het horen van een fluitsignaal.

Wanneer een vlucht wilde eenden of watervogels geland is en vermengd met de tamme, verschijnt een kooiman achter de afsluiting en de eenden vluchten in paniek weg, dekking zoekende in de pijp tot ze belanden in het vangnet, waar ze worden doodgeknepen door een tweede kooiman.

Dikwijls maakte de kooiman ook gebruik van een speciaal afgericht hondje, dat ten gepasten tijde zijn ronde deed langs de openingen (0) van de afsluiting, ten einde de eenden verder de pijp in te drijven.

Het gebeurt ook dikwijls, dat de tamme eenden in de pijp zijn gezwommen bij het horen van een fluitsignaal, waarbij ze gevoederd worden, maar dat de wilde niet verroeren. Wanneer dan het hondje zijn ronde doet, volgen ze de tamme eenden wel. De vangst hangt af van verschillende factoren: windrichting, atmosferische gesteldheid en vooral de perioden van de vogeltrek.

Voor zover we weten zijn er hier geen eendenkooien meer, behalve misschien te Weert. In Nederland zijn er nog enkele in gebruik voor het ringen van vogels, die daarna weer vrij gelaten worden.

Sommige familienamen verwijzen nog naar de eendenkooi. Alzo komen nog voor: Koyen, Kooyman, Kooymans, Verkooyen, of in andere schrijfwijze Coymans.

Op blz. 48 geven we een schets van wat een eendenkooi moet zijn geweest. Op een kaartje geven we ook de ligging aan van de vroegere eendenkooi van Zandvliet. Bemerk op dit kaartje ook de plaats waar het gerecht stond, of beter bekend als de galg, zo ver mogelijk van het centrum van het dorp.

G. Geerts

GENEALOGISCHE KRONIEK

door Marcel Moors

Voor toelichting : zie Tijding 1993-1, blz. 51.

BRONNEN :

Doop-, trouw- en begraafboeken van vóór 1811.

Geboorte-, Huwelijks- en Overlijdensregisters Burgerlijke stand vanaf ± 1811.

Bevolkingsregisters vanaf ± 1830.

Streekarchieven Zevenbergen, Etten-Leur, Prinsenbeek, Oosterhout, Heusden, Eindhoven.

Gemeente-archieven Bergen op Zoom, Roosendaal, Breda, Rucphen, Tilburg, 's-Hertogenbosch, Rotterdam, 's-Gravenhage.

Gemeente-archieven Antwerpen, Essen, Kalmthout, Wuustwezel.

Rijks-archieven 's-Hertogenbosch, Middelburg, 's-Gravenhage.

Rijks-archieven Antwerpen, Gent.

Centraal Bureau voor Genealogie, 's-Gravenhage.

Frans Buijsen, "Familie van den Bergh, 1660 - 1800".

Nederlands Repertorium van Familienamen, Meertens Instituut voor Dialectologie, Amsterdam.

KUYLEN

Adrianus Cuylits overlijdt in 1696 te Beirendrecht (B).

-zoon Andreas

huwde 26-5-1676 Beirendrecht (B) **Elisabeth Volders**.

-zoon Adrianus

huwde geb. 4-3-1676 Beirendrecht (B),
16-6-1711 Beirendrecht (B) **Maria van Meel**, geb. 2-4-1675
Beirendrecht (B), overl. 30-3-1753 Wilmarsdonk (B), dochter van
Henricus van Meel en Catharina Martens.

-zoon Jacobus

huwde geb. 27-12-1711 Beirendrecht (B),
24-6-1738 Zandvliet (B) **Maria Anna Nuyten**, overl. 25-8-1760
Ossendrecht.

-zoon Franciscus

huwde geb. 2-8-1740 Zandvliet (B), overl. 1-2-1794 Zandvliet (B),
26-8-1764 Ossendrecht **Gertrudis Montree**, weduwe van Antonie
Claassen.

huwde tweede keer 27-11-1785 Ossendrecht **Adriana Smits**, dochter van
Wilhelmus Smits en Gertrudis van de Berg.

Kinderen: Johannes Jacobus *1765, Antonie *1768 en Willem *1786.

-zoon Johannes Jacobus

geb. 11-7-1765 Woensdrecht, overl. 23-8-1858 Bergen op Zoom,
93 jaar; landbouwer koopman,

huwde 29-4-1787 Ossendrecht **Anna Isabella van de Moer**, geb. 15-4-1764
Woensdrecht, dochter van Petrus van de Moer, geb. te Putte en Maria
Anna Lambrechts, geb. te Ekeren (B).

Kinderen: Anna Catharina *1788, Johanna * 1790, Antonius *1791,
Anna Cornelia *1792, Isabella *1794, Adrianus *1795, Anthonius
*1796, Petrus Johannes *1798, Maria Theresia *1799, Jozina *1800,
Franciscus *1802, Jacobus *1804 en Wilhelmus *1808.

-zoon Petrus Johannes

geb. 3-3-1798 Woensdrecht, overl. 4-5-1850 Woensdrecht op huisnr.
A123, landbouwer,

huwde 3-7-1833 Woensdrecht **Anna Cornelia van Hooydonk**, geb.

11-6-1811 Woensdrecht, overl. 31-7-1867 Woensdrecht, land-
bouwster, dochter van Petrus Johannes van Hooydonk, geb. te
Kapellen (B), smid en Maria Groffen.

Kinderen: levenloos *1835, Jacobus *1836, Jacobus Johannes *1837,
Adrianus *1839, Adriana Cornelia *1843, levenloos man *1845 en
levenloos man *1846.

- zoon **Adrianus** geb. 22-12-1839 Woensdrecht op huisnr. A71 overl. 11-2-1903
Woensdrecht, landbouwer, wethouder, agent suikerfabriek,
huwde 12-2-1889 Woensdrecht **Anna Catharina Jansen**, geb. 8-11-1863
Woensdrecht, huisnr. B97, overl. 2-11-1935 Woensdrecht, land-
bouwster, dochter van Adrianus Jansen, bakker koopman winkelier,
geb. te Vessem bij Eindhoven en Johanna Catharina Bernardina
Josepha Marcus, geb. te Woensdrecht.
Kinderen: Cornelia Godefrida *1889, Petrus Johannes Adrianus
*1890, Constantinus Josephus Adrianus *1891, Ludovicus Jacobus
*1893, Johannes Adrianus Hubertus *1895, Cornelis Johannes
*1896, Julia Johanna *1899 en Alphonsus Cornelius *1900.
- zoon **Ludovicus Jacobus**
geb. 31-12-1893 Woensdrecht, overl. 21-4-1975 Woensdrecht,
landbouwer, tuinder,
huwde 23-9-1920 Woensdrecht **Adriana Michielsen** geb. 27-7-1891 Woens-
drecht, overl. ± 1947 dochter van Hugo Michielsen, geb. te Woens-
drecht, bakker en Anna Maria Mous, geb. te Ossendrecht.
Kinderen: Adrianus Petrus *1920, Hugo J.B. *1922, Josephus Sophia
*1925 en Alphonsus Julius *1929.
- zoon **Alphonsus Julius**
geb. 6-9-1929 Woensdrecht, landbouwer, tuinder, caféhouder,
huwde 24-5-1956 Ossendrecht, **Catharina Francisca Janssens**, geb.
28-12-1933 Ossendrecht, dochter van Petrus Johannes Janssens,
geb. te Ossendrecht en Johanna Maria Paardekam, geb. te Zand-
vliet (B).

Bij de in 1947 gehouden volkstelling kwam de naam **KUYLEN** als volgt voor (excl. variaties als Kuile, ter Kuilen, v.d. Kuylen, etc.).

<u>In de provincie Gelderland</u>	:	Nijmegen	1x
<u>In de provincie Noord-Holland</u>	:	Haarlem	2x
<u>In de provincie Zuid-Holland</u>	:	Gouda	
<u>In de provincie Noord-Brabant</u>	:	Alphen en Riel	2x
Bergen op Zoom	1x	Best	1x
Drunen	1x	Heeze	3x
Mill	1x	Nieuw-Ginneken	1x
Oisterwijk	1x	Ossendrecht	1x
Oud Gastel	10x	Oudenbosch	2x
Putte	2x	Tilburg	11x
Waspik	1x	Woensdrecht	28x
<u>In de provincie Limburg</u>	:	Heerlen	1x
		Venlo	1x

MELSEN

- Joannes Willem** geb. 27-1-1708 Kalmthout (B), overl. 16-9-1788 Ossendrecht, begraven te Huijbergen,
 huwde **Petronella Martina Bussers**, geb. 22-12-1716 Kalmthout (B), overl. 23-2-1784 Woensdrecht Zuidgeest en begraven te Huijbergen.
Kinderen: Petrus Joannes *1747, Wilhelmus *1749, Johanna Maria *1752, Adriana *1753, Maria Catharina *1755, Johannes *1758 en Jacobus *1760
- zoon Petrus Joannes**
 huwde geb. 11-4-1747 Kalmthout (B), overl. 21-12-1808 Zuidgeest, 61 jaar, 6-5-1770 Zuidgeest **Joanna Huijgen**, geb. 16-6-1736 Borgvliet-Bergen op Zoom, overl. 31-5-1775 Borgvliet, dochter van Antonie Huijgen en Maria Snacke.
 huwde tweede keer 22-10-1775 Ossendrecht, **Maria Nuijts**, geb. 8-8-1755 Woensdrecht, overl. 12-5-1799 Zuidgeest, dochter van Antonie Nuijts en Suzanna Willemen.
 huwde derde keer 31-5-1801 Huijbergen **Josina Luijsterburgh**, geb. 22-12-1770 Huijbergen, overl. 7-5-1803 Zuidgeest, dochter van Jasper Luijsterburgh geb. te Huijbergen en Anna Catharina Franken geb. te Ekeren (B).
 huwde vierde keer 31-5-1807 Zuidgeest **Petronella Hertogs**, geb. 3-1-1779 Bergen op Zoom, overl., 11-3-1864 Woensdrecht, dochter van Martin Hertogs geb. te Kalmthout (B) en Anna Catharina Suijkerbuijk, geb. te Huijbergen.
Kinderen: Johannes *1771, Maria Catharina *1773, Cornelius *1775, Johanna *1777, Antonius *1777, Anna *1778, Suzanna *1779, Petronella *1780, Anna Catharina *1781, Guilhelmus *1782, Johanna *1783, Magdalena *1784, Antonie *1786, Antonius *1787, Adrianus *1788, Maria Catharina *1789, Elisabeth *1791, Petrus Johannes *1793, Jacobus *1794, J.B. *1802 en Martinus *1808.
- zoon Martinus** geb. 4-6-1808 Zuidgeest, overl. 2-7-1883 Beregen op Zoom, 75 jaar, burgemeester van Ossendrecht, landbouwer,
 huwde 4-7-1829 Woensdrecht **Maria Catharina Cornelissen**, geb. 13-12-1806 Zuidgeest, overl. 18-10-1885 Bergen op Zoom, 79 jaar, dochter van Joannes Baptist Cornelissen geb. Zuidgeest, landbouwer en Elisabeth Melsen, geb. te Zuidgeest.
Kinderen: Elisabeth *1830, Petronella *1831, Susanna *1832, Anna Cornelia *1834, Petrus Johannes *1836, J.B. *1838, Adrianus *1840, Adrianus *1841, Johanna Francisca *1842, Antonius *1844, Antonius *1846, Maria Catharina *1848, Anna Catharina Aloysia *1850 en Rosalia Cornelia *1853.

-zoon Petrus Johannes

geb. 28-6-1836 Ossendrecht, overl. 6-7-1918 Ossendrecht, 82 jaar,
koopman,
huwde 20-10-1863 Ossendrecht **Isabella Melsen**, geb. 13-10-1835
Ossendrecht, overl. 3-3-1923 Roosendaal, 87 jaar, landbouwster,
dochter van Antonie Melsen, geb. te Ossendrecht, landbouwer en
Allegonda vanden Eijnden, geb. te Ossendrecht.
Kinderen: Petrus Johannes Martinus *1864, Petrus Antonius *1866,
Melania Isabella Johanna Maria *1869, Richardus J.B. *1871,
Alphonsus Antonius *1873, Emilius Johannes Antonius *1875,
Henricus Johannes Cornelius *1877 en Virginie Octave Marie *1879.

-zoon Petrus Antonius

geb. 30-9-1866 Ossendrecht, huisnr. A38, overl. 6-3-1923,
Ossendrecht, landbouwer,
huwde 5-2-1902 Ossendrecht **Maria Elisabeth Gijsen**, geb. 7-1-1865 Capellen
(B), overl. 14-12-1938 Ossendrecht, weduwe van Petrus Ludovicus
van de Moer en dochter van Carolus Gijsen en Maria Stevens.
Kind: Ludovicus Petrus Johannes *1903.

-zoon Ludovicus Petrus Johannes

geb. 2-6-1903 Ossendrecht, overl. 6-11-1974 Ossendrecht,
landbouwer,
huwde **Maria Angela Matheuse**, geb. 26-2-1904 te Zandvliet (B), overl.
5-1-1980 Ossendrecht.
Kinderen: Maria Elisabeth *1930, Isabella Antonia Josepha *1931,
Paula Anna Maria *1932, Ludovicus Petrus Antonius *1933, Josphine
Marie Louise *1935 en Maria Isabella Angela *1937.

-dochter Isabella Antonia Josepha

geb. 15-5-1931 Ossendrecht,
huwde **Jan Goense**, overleden jaren '80.

Bij de in 1947 gehouden volkstelling kwam de naam **MELSEN** als volgt voor: (excl. variaties als Melse, van Melsen).

In de provincie Gelderland:

Beuningen	2x
Druten	1x
Nijmegen	13x
Zevenaar	1x

In de provincie Zuid-Holland:

Alphen a.d. Rijn	1x
Bergschenhoek	1x
Dordrecht	1x
's-Gravenhage	15x
Papendrecht	3x
Rotterdam	35x
Rijswijk	1x
Voorburg	1x
Voorschoten	1x
Zwijndrecht	1x

In de provincie Zeeland:

Clinge	10x
's-Gravenpolder	1x
Hontenisse	1x

In de provincie Limburg:

Merkelbeek	1x
------------	----

In de provincie Utrecht:

Utrecht	1x
Amersfoort	2x

In de provincie Noord-Holland:

Amsterdam	1x
Haarlem	2x

In de provincie Noord-Brabant:

Almkerk	8x
Bergen op Zoom	26x
Boxmeer	2x
Breda	4x
Dongen	5x
Geertuidenberg	2x
's-Gravenmoer	37x
Hoge en Lage Zwaluwe	1x
Ossendrecht	29x
Oud Gastel	12x
Roosendaal	10x
Sprang	1x
Udenhout	1x
Vierlingsbeek	1x
Vught	1x
Woensdrecht	2x
Zundert	2x

SCHUURBIERS**Sebastianus**

- huwde 28-4-1782 Bergen op Zoom **Sara van Meer**, geb. 28-3-1759 Bergen op Zoom, arbeidster, dochter van Joannes van Meer en Gertrudis Cijnes.
- zoon **Michael** geb. 5-10-1783 Bergen op Zoom, overl. 7-2-1856 Bergen op Zoom, 72 jaar, arbeider - tuinder,
 huwde 1-11-1807 Bergen op Zoom **Catharina Wijnaerts** geb. 26-3-1779 Bergen op Zoom, overl. 10-11-1820 Bergen op Zoom, 41 jaar, arbeidster, dochter van Jacobus Wijnaerts, geb. Bergen op Zoom, arbeider en Elisabeth Vervuggen geb. Bergen op Zoom, arbeidster.
 huwde tweede keer 6-11-1823 Bergen op Zoom **Adriana Withagen**, geb. 22-1-1795 Bergen op Zoom, overl. 18-2-1837 Bergen op Zoom, 42 jaar, arbeidster, dochter van Johannes Vervuggen en Maria Mastboom.
- zoon **Petrus** geb. 23-1-1814 Bergen op Zoom, overl. 27-10-1897 Woensdrecht, 83 jaar, arbeider,
 huwde 31-7-1840 Woensdrecht **Elisabeth Wuijts**, geb. 1-5-1818 Woensdrecht, overl. 4-5-1899 Woensdrecht, 81 jaar, arbeidster, dienstmeid, particuliere, dochter van Josephus Wuijts geb. te Woensdrecht, landbouwer en Johanna van de Moer, geb. te Woensdrecht, landbouwster.
Kinderen: Johanna *1841, Sebastianus *1844, Johannes Cornelis *1847, Josephus *1850, Matthijs *1852, Catharina *1854, Angelina *1857 en Franciscus Christianus *1861.
- zoon **Sebastianus** geb. 12-12-1844 Bergen op Zoom, overl. 1-4-1902 Woensdrecht, 57 jaar, arbeider, polderwerker,
 huwde **Maria van Bragt** geb. 12-2-1849 Oosterhout, huisnr. L907, dochter van Adriaan van Bragt, geb. te Made, arbeider en Catharina Berkhof, geb. te Hoge en Lage Zwaluwe.
Kinderen: Petrus Johannes *1874, Adrianus *1875, Catharina *1877, Johannes Cornelius *1880, Angelina *1882, Franciscus Christianus *1884, Paulus *1888, Gerardus Petrus *1891 en Louisa Catharina *1894.
- zoon **Adrianus** geb. 31-7-1875 Hillegersberg, arbeider, voorman,
 huwde 19-5-1897 Woensdrecht **Maria Senechal** geb. 3-10-1874 Woensdrecht, huisnr. B172, overl. 5-6-1936 Woensdrecht, dochter van Jan Pieter Senechal, geb. te Steenberg, arbeider en Johanna van Oevelen, geb. te Woensdrecht.
-Kinderen: Johanna Mathilda *1897, Petrus Johannes *1898, Petrus Aloysius *1900, Maria *1903, Marinus *1905 en Louisa Maria *1912.

-zoon **Marinus** geb. 17-8-1905 Woensdrecht, overl. 5-8-1980 Huijbergen, broodbakker,
 huwde 26-9-1928 Woensdrecht **Katharina Luise de Vos**, geb. 28-11-1906
 Duisburg (Dl), overl. 6-12-1969 Woensdrecht, dochter van Ludovicus
 Johannes de Vos , geb. te Woensdrecht, koopman en Anna Maria
 Sebrechts, geb. te Ossendrecht.
Kinderen: Adrianus Marie *1931, Ludovicus Maria *1935, Petrus
 Petronella *1936, Johannes Adrianus *1939, Gerardus *1940, Maria
 *1942 en Anette *1948.

-zoon **Adrianus Marie**
 huwde geb. 1-5-1931 Bergen op Zoom, wethouder te Woensdrecht,
Comelia van Geel, geb. te Woensdrecht.

Bij de volkstelling van 1947 kwam de naam **SCHUURBIERS** als volgt voor:

In de provincie Gelderland:

Epe	3x
Nijmegen	2x
Rheden	1x
Zutphen	1x

In de provincie Zuid-Holland:

Gouda	1x
's-Gravenhage	7x
Maassluis	3x
Rotterdam	38x
Ter Aar	3x
Vlaardingen	2x

In de provincie Noord-Brabant:

Bergen op Zoom	113x
Breda	6x
Eindhoven	6x
Fijnaart	1x
Grave	8x
Halsteren	12x
Helmond	4x
Oss	1x
Ossendrecht	3x
Putte	1x
Roosendaal	12x
Rucphen	1x
Son	1x
Steenbergen	8x
Valkenswaard	6x

In de provincie Utrecht:

Mijdrecht	1x
Zeist	1x

In de provincie Noord-Holland:

Amsterdam	14x
Hilversum	1x

In de provincie Zeeland:

Middelburg	2x
Sas van Gent	1x
Vlissingen	8x

In de provincie Limburg:

Eijgelshoven	1x
Geleen	4x
Gennep	1x
Heerlen	4x
Maastricht	1x

vervolg provincie Noord-Brabant:

Woensdrecht	51x
Wouw	59x.

TIMMERMANS**Johannes**

- huwde **Maria Valckenborgh**, dochter van Gisbertus Valckenborgh en Petronella Voorschot.
- zoon **Gijsbertus** geb. 30-6-1773 Wouw Biezen, overl. 22-2-1851 Wouw, arbeider,
huwde 10-6-1798 Wouw **Wilhelmina van Draeijen**, geb. 1-5-1774 Zundert,
dochter van Johannes Draeijen, geb. te Brecht (B) en Maria Claessens,
geb. te Putte (NB).
- zoon **Johannes** geb. 30-4-1807 Wouw-Heerle, landbouwersknecht,
huwde 14-4-1837 Woensdrecht **Maria Catharina Hopmans**, geb. 12-5-1805
Ossendrecht, overl. 21-5-1868 Woensdrecht, 63 jaar, arbeidster,
dochter van Jacobus Hopmans geb. te Bergen op Zoom en Cornelia
Raijmakers, geb. te Wouw, weduwe van Martinus Wesenbeek, geb.
te Kalmthout (B).
- zoon **Jacobus** geb. 24-4-1842 Woensdrecht, huisnr. D14, overl. 7-8-1923 Woens-
drecht, negociant, koopman in manufacturen, herbergier,
huwde 24-2-1868 Woensdrecht **Dingena van der Linden**, geb. 20-1-1842
Bergen op Zoom, overl. 3-8-1878 Bergen op Zoom, 36 jaar, dochter
van J.B. van der Linden, geb. te Bergen op Zoom, arbeider en Barbara
Willemse, geb. te Zuidgeest.
huwde tweede keer 8-2-1882 Woensdrecht **Rosalia Matheusen**, geb.
14-2-1863 Woensdrecht, huisnr. B157, overl. 22-12-1928 Vught,
dochter van Johannes Cornelis Matheusen, geb. Woensdrecht,
arbeider en Maria Elisabeth van Wezel, geb. Woensdrecht, arbeidster.
Kinderen: Joannes *1868, Franciscus *1869, Maria Catharina *1870,
Petronella *1872, Anna Catharina *1873, levenloos vrouw *1874,
Bernardus *1875, levenloos man *1876, levenloos vrouw *1878,
Bernardus *1882, Maria Elisabeth *1883, Johannes Cornelis *1884,
Johanna *1885, Anna Catharina *1885, Virginie *1887, Adrianus
*1888, Sebastiaan *1889, Sebastiaan *1891, Petrus *1892, Petronella
Louisa *1893, Alphons *1894, Ludovicus *1896, Maria Catharina
*1897, Adriana Louisa *1898, Cornelis *1900, Leopold *1903, Victor
Cornelis *1904 en Mathilda *1905.

-zoon Victor Cornelis

geb. 18-6-1904 Woensdrecht, overl. vóór 1991, koopman, winkelier,
 huwde 5-9-1928 Woensdrecht **Pelagia Comelia Josephina Verdult**, geb.
 20-11-1905 Woensdrecht, overl. 15-2-1991 Woensdrecht, dochter van
 Franciscus Verdult, geb. Woensdrecht, schoenmaker, omroeper en
 Helena Schuurwegen, geb. te Woensdrecht.
Kinderen: Jacobus Franciscus *1929, Elisabeth Rosalia Helena
 *1930, Petrus Johannes *1937 en Rina *1945.

-zoon Petrus Johannes

geb. 31-8-1937 Woensdrecht, woninginrichter,
 huwde **Wilhelmina Beenaerts**, geb. te Essen (B).

Het is niet doenlijk alle plaatsen waar de naam **TIMMERMANS** voorkwam bij de
 volkstelling in 1947 hier te noemen. (397 plaatsen)

Niet meegeteld variaties als Timmerman, etc.

<u>In de provincie Groningen telde men de naam:</u>	64x
<u>In de provincie Friesland:</u>	91x
<u>In de provincie Drente:</u>	118x
<u>In de provincie Overijssel:</u>	70x
<u>In de provincie Gelderland:</u>	380x
<u>In de provincie Utrecht:</u>	129x
<u>In de provincie Noord-Holland:</u>	410x
<u>In de provincie Zuid-Holland:</u>	1041x
<u>In de provincie Zeeland:</u>	50x
<u>In de provincie Noord-Brabant:</u>	3069x
<u>In de provincie Limburg:</u>	1911x
	—————
	7333x

INFORMATIE VOOR DE LEZER

"Tijding" is het periodiek van de heemkundekring "Het Zuidkwartier" en verschijnt 3x per jaar.

Losse nummers van "Tijding" zijn verkrijgbaar bij:

De heer A. van Pul,
Duinstraat 40,
4631 KV Hoogerheide.
Tel. 01646 - 13423.

De afleveringen tot en met 1992 kosten f 7,- per stuk.

De afleveringen van 1993 kosten f 10,- per stuk.

Inlichtingen betreffende het lidmaatschap kunnen worden ingewonnen bij:

Mevr. Bastiaanse,
Tulpstraat 11,
4645 CS Putte.
Tel. 01645 - 2794.

Nieuwe leden kunnen zich opgeven door middel van storting van de jaarcontributie ad f 25,- ten name van Penningmeester "Het Zuidkwartier" bij de Rabobank te Ossendrecht op nr. 15 05 21 436, of door middel van storting van f 25,- op gironummer 276 04 67 ten name van Heemkundekring "Het Zuidkwartier", Aanwas 27, 4641 JE Ossendrecht.

Men kan zich ook rechtstreeks wenden tot één van de leden van het bestuur, die op pagina 4 vermeld staan.

Contactadressen van de werkgroepen van de Heemkundekring 'Het Zuidkwartier'.

1 Heemschut	L. Timmermans , Dorpsstraat 55,
4634 TN Woensdrecht, tel 01646 - 12546.
2 Toponymie	vacant
3 't Kwartier	Mevr. M. Beens - van Beeck, Koppelstraat 3,
4645 RD Putte, tel. 01645 - 2581.
4 Distributie	J. Halters, Stenenhoef 2,
4641 CH Ossendrecht, tel. 01647 - 2854
5 Archeologie	M. van Gink, Laagstraat 15,
4641 SP Ossendrecht, tel. 01647 - 2576
6 Oude Handwerktechnieken	Mevr. V. Suykerbuyk- van Agtmaal, Raadhuis-
straat 114, 4631 NJ Hoogerheide,
tel. 01646 - 12536
7 Zanggroep	Mevr. M. Pijnen-Verresen, Mgr. Poelsstraat43,
4631 CA Hoogerheide, tel. 01646 - 12895
8 Redactieraad	A. Pijnen, Mgr. Poelsstraat 43,
4631CA Hoogerheide, tel. 01646 - 12895
Inleveren kopij: Stenenhoef 2,
4641 CH Ossendrecht, tel. 01647 - 2854
9 Oude talen, gezegden,
spreuken, etc.	W. Groffen, Antwerpsestraatweg 129,
4631 RA Hoogerheide, tel . 01646 - 12441
10 Evenementen	vacant
11 Documentatie	A. van Pul, Duinstraat 40,
4631 KV Hoogerheide, tel. 01646 - 13423
12 Kruidentuin	Mevr. H. van Es, Rozenlaan 37,
4631 AL Hoogerheide, tel. 01646 - 13641
13 Museum	L. Timmermans, Dorpsstraat 55,
4634 TN Woensdrecht, tel. 01646 - 12546
14 Fotografie	L. Timmermans, Dorpsstraat 55,
4634 TN Woensdrecht, tel. 01646 - 12546
15 Genealogie	In oprichting.

Het bestuur verwelkomt suggesties van onze leden voor eventuele andere werkgroepen.

Op de voorplaat een fragment van
de kaart van Jacop van Deventer,
cartograaf 1512 - 1575, gecopieerd
met toestemming van de uitgever,
M. Nijhoff te 's-Gravenhage.

